

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, o.p.s.**

Žižkova 6, 370 01 České Budějovice

Bakalářská práce

Osoba obviněného a jeho postavení v trestním řízení

Autor práce: Radek Chlubna

Studující obor: BPČ

Forma studia: Kombinované studium

Vedoucí práce: JUDr. Soňa Biskupová Fišerová

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci napsal samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Poděkování:

Děkuji vedoucímu bakalářské práce JUDr. Soně Biskupové Fišerové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Abstrakt

Chlubna, R. Bezpečnostně právní činnost ve veřejné zprávě: bakalářská práce. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2011. Vedoucí bakalářské práce: JUDr. Soňa Biskupová Fišerová.

Klíčová slova: obhájce, osoba obviněného, práva obviněného, trestní řízení

Práce pojednává o vyložení základních pojmů spojených s poměrně každodenním tématem této práce s důrazem na mnohdy přítomnou neznalost veřejnosti. Práce popisuje obviněného jeho práva a povinnosti, obhájce, jejich vztah a postavení v trestním řízení.

Druhá část práce informuje o právním vědomí respektive nevědomí vězňů. V práci naleznete poučení, které je odsouzeným podáno při nástupu do výkonu trestu a aktivity, které jsou prováděny během výkonu trestu.

Abstract

Chlubna, R. Safety-legal activity in public administration: bachelor thesis. České Budějovice: The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2011.

Supervisor: JUDr. Soňa Biskupová Fišerová.

Key words: accused person, criminal procedure, defender, rights of accused

This bachelor thesis deals with explaining the basic concepts that are related to the name of this thesis. Nearly all over the world there is often quite big ignorance of the basic law concepts from normal population point of view of. In the thesis there is a description of the accused and its descriptions and duties, advocate, their relation a position in the criminal procedure.

Second part of the thesis informs about the ignorance of a prisoners. You will find the instructions that the sentenced are told during their entry to a prison and activities that are provided.

Obsah

Úvod.....	7
1 Cíl a metodika bakalářské práce.....	8
2 Kdo je obviněný	9
2.1 Osoba, proti níž se vede trestní řízení	10
2.1.1 Podezřelý, obviněný, obžalovaný, odsouzený.....	11
2.2 Obviněný jako strana trestního řízení.....	13
2.2.1 Obviněný je procesní stranou	13
2.2.2 Obviněný je důkazním prostředkem.....	14
2.2.3 Obviněný je předmětem výkonu rozhodnutí	14
2.3 Práva obviněného na obhajobu.....	14
2.3.1 Právní úprava.....	17
2.3.2 Právo vyjádřit se ke všem skutečnostem	19
2.3.3 Právo uvádět okolnosti a důkazy svědčící k jeho obhajobě	21
2.3.4 Právo činit návrhy a podávat žádosti.....	22
2.3.5 Právo podávat opravné prostředky	23
2.3.6 Právo zvolit si obhájce a radit se s ním	24
3 Obhájce.....	26
3.1 Práva a povinnosti obhájce.....	27
3.2 Nutná obhajoba.....	29
3.3 Zvolený obhájce	30
3.4 Ustanovený obhájce.....	31
3.5 Jiné osoby s obhajovacími právy.....	32
4 Obviněný v trestním řízení	34
4.1 Postavení obviněného v přípravném řízení	34
4.2 Postavení obviněného v rámci předběžného projednání obžaloby.....	36
4.3 Postavení obviněného v hlavním líčení.....	38
4.4 Postavení obviněného v odvolacím řízení	46
4.5 Postavení obviněného ve výkonovacím řízení	49
5 Druhá část.....	51
5.1 Poučení	51
5.2 Tematický plán	52
Závěr	53
Seznam použité literatury	54
Přílohy	56

Úvod

Jak vyplývá z názvu, v práci se budu zabývat problematikou, která je součástí každodenního života. Je jím osoba obviněného a jeho postavení v trestním řízení. Chtěl bych hlavně vysvětlit základní pojmy a souvislosti s tím spojené.

Vzhledem k obsáhlosti tématu se snažím nastínit ty nejdůležitější otázky obviněného a jeho postavení v trestním řízení. V jednotlivých kapitolách se věnuji vždy základním náležitostem.

Toto téma jsem si vybral, protože je podle mě poměrně aktuální. Totiž každý den při pohledu na televizní zpravodajství, zde zaznívají pojmy jako trestní řízení, orgány činné v trestním řízení, nutná obhajoba, osoba, proti níž se vede trestní řízení, hlavní líčení a další. Při tom mnoho lidí neví, co tyto pojmy znamenají nebo tuší, ale neumí si je dát do souvislosti. Proto jsem si toto téma vybral, abych nejenom tyto pojmy přiblížil laické veřejnosti, ale i ucelil více náhled na věc.

1 Cíl a metodika bakalářské práce

Cílem bakalářské práce je zejména přiblížit tuto část práva laické veřejnosti. Práce by měla pomoci si udělat jasnější obrázek na obviněného a jeho postavení v celém trestním řízení. Uvědomit si, že obě strany jak obviněný tak orgány činné v trestním řízení jsou limitovány jistými mantinely a tím jsou jejich práva a povinnosti.

V první kapitole bakalářské práce se zaměřím na samotného obviněného, kdo je, jaké rozlišujeme označení v průběhu trestního řízení a jaké má práva jako subjekt a strana trestního řízení.

V druhé kapitole rozeberu a vysvětlím postavení obhájce v trestním řízení, jaké máme typy obhajoby a jaká má obhájce práva a povinnosti.

Ve třetí kapitole popíši postavení obviněného v jednotlivých stádiích trestního řízení, a jaká má práva na obhajobu v jednotlivých stádiích trestního řízení, nejprve v přípravném řízení, v předběžném projednání obžaloby, v hlavním líčení, odvolacím řízení a nakonec ve vykonávacím řízení, která jsou zajišťována především zákonem č. 265/2001, o trestním řízení soudním (trestní řád), který nabyl účinnosti 1. 1. 2002.

V druhé části bakalářské práce uvedu, jakým způsobem jsou informováni odsouzení při nástupu do věznice. Jaké mají práva, povinnosti a třeba o jaké práva byli znevýhodněni. Odsouzení mají mnoho možností jak rozvíjet své obzory. V poslední části uvedu seznam aktivit, které jsou prováděny ve výkonu trestu sociálními pracovníky.

2 Kdo je obviněný

Jako osobu obviněného zpravidla označujeme osobu(y), proti které se vede trestní stíhání až do okamžiku nařízení hlavního líčení soudem. Obviněný je stranou trestního řízení a zároveň je také procesně právním pojmem, který je ale třeba odlišovat od pachatele trestného činu, což je pojem hmotně právní. Trestný čin je spáchán určitým pachatelem bez ohledu na to, zda tato osoba někdy bude zjištěna orgány činnými v trestním řízení a zda bude ze spáchání daného trestného činu obviněna, bude proti ní vedeno trestní stíhání a bude odsouzena.

Podle současného trestního řádu¹ se obviněným stane osoba podezřelá ze spáchání trestného činu doručením usnesení o zahájení trestního stíhání, které vydává policejní orgán nebo velmi zřídka státní zástupce. Proti usnesení o zahájení trestního stíhání je přípustná stížnost, která nemá odkladný účinek. Po nařízení hlavního líčení se obviněný označuje jako obžalovaný. Odsouzeným je pak ten, proti němuž byl vydán odsuzující rozsudek, který již nabyl právní moci.

Obviněný jako osoba, vůči které se vede trestní řízení, se zpravidla musí na trestním řízení účastnit (stačí ovšem jen pasivní, nikoli aktivní účast). Trestní řízení se může přesto konat i bez obviněného, a to:

a) bez znalosti osoby obviněného:

- stádium postupu před zahájením trestního stíhání sdělením obvinění určité osobě (postup před zahájením trestního stíhání podle deváté hlavy trestního řádu)
- řízení před soudem v případě, že soud rozhoduje o zabrání věci (§ 239 trestního řádu ve spojení s § 73 odstavec 1 písmeno c) trestního zákona)

b) byť je osoba obviněného známa:

- řízení proti uprchlému (§ 302 až § 306 trestního řádu)
- hlavní líčení (§ 202 odstavec 2 až 4 trestního řádu) a veřejné zasedání o odvolání (§ 263 odstavec 4 trestního řádu)

c) jestliže obviněný zemřel (když jinak v trestním řízení proti osobě, která zemřela, nelze pokračovat):

- v řízení o stížnosti pro porušení zákona, byl-li zákon porušen v neprospěch obviněného (§ 275 odstavec 1 trestního řádu)

¹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

- návrh na povolení obnovy mohou ve prospěch obviněného podat osoby, které by v jeho prospěch mohly podat odvolání (§ 280 odstavec 3 trestního řádu)
- byla-li obnova řízení povolena jen ve prospěch obviněného (§ 289 písmena c) trestního řádu).

Po zahájení trestního stíhání lze proti obviněnému použít následujících prostředků dle trestního řádu (např. zadržení, vazba, předvolání a předvedení k výslechu).

Na druhou stranu má však obviněný řadu práv. Nyní uvedu základní práva obviněného, podrobněji je popíši v následujících kapitolách. Mezi jeho základní práva patří právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, a k důkazům o nich. Osoba obviněného není povinna vůbec vypovídat nebo vypovídat pravdu. Svoji výpovědi pouze nesmí lživě obvinít jiného z trestného činu a to v úmyslu přivodit jeho trestní stíhání, čímž by se dopustil trestného činu křivého obvinění. Může uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě, činit návrhy, podávat žádosti a opravné prostředky. Obhajoba obviněného a jím navrhované důkazy, pokud nejsou zcela bezvýznamné, musí být pečlivě přezkoumány. Orgány činné v trestním řízení v přípravném řízení totiž musí z úřední povinnosti objasňovat stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby, proti které se trestní řízení vede. Obviněný má dále právo zvolit si obhájce a radit se s ním, nemůže se s ním však radit v průběhu svého výslechu, jak odpovědět na již položenou otázku. Je-li ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, může s obhájcem mluvit bez přítomnosti třetí osoby. Obviněný může žádat, aby byl vyslýchán za účasti svého obhájce a aby se obhájce účastnil i jiných úkonů přípravného řízení. Práva obviněnému přísluší i tehdy, je-li z občanskoprávního hlediska zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena.

2.1 Osoba, proti níž se vede trestní řízení

Osoba, proti níž se vede trestní řízení. Tato věta v sobě obsahuje několik různých pojmů, kterými označujeme osobu, proti níž se vede trestní řízení. Osoba je v průběhu trestního řízení označována nejprve jako podezřelý, tehdy když se proti němu konají úkony před sdělením obvinění, dále podezřelý ve zkráceném přípravném řízení. Následkem sdělení obvinění o podezřelém mluvíme jako o obviněném. Dalším stupněm

je obžalovaný. A stejně tak je to odsouzený, který například vykonává uložený trest. Osobou, proti níž se vede řízení je také osoba, proti níž trestní stíhání skončilo.

Procesními stranami jsou ty subjekty, které uplatňují nebo podporují obžalobu nebo stojí na straně obhajoby a sebe nebo jiné proti ní obhajují. Stranou se také rozumí ten, proti němuž se vede trestní řízení, zúčastněná osoba a poškozený a v řízení před soudem a také státní zástupce. Stejně postavení jako strana má také jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede nebo která podala opravný prostředek.²

2.1.1 Podezřelý, obviněný, obžalovaný, odsouzený

Jako **Podezřelý** je označována osoba, která byla dle ustanovení § 76 trestního řádu zadržena a kdy je důvodné podezření, že spáchala trestný čin. Podezřelého označujeme také, pokud je dán některý z důvodů vazby dle ustanovení § 67 trestního řádu, a dále jestliže proti této osobě nebylo dosud zahájeno trestní stíhání, tedy pokud nebyl uplatněn postup dle ustanovení § 160 trestního řádu. Podezřelý je dle trestního řádu také ten, proti němuž je uplatňována jedna z forem trestního řízení, a to tzv. zkrácené přípravné řízení dle ustanovení § 179a až § 179h trestního řádu, kdy podezřelý se stává okamžikem sdělení podezření dle ustanovení § 179b odstavce 3 trestního řádu. To znamená, že se jedná o osobu, která byla přistižena při spáchání trestného činu nebo bezprostředně poté, nebo ta osoba, proti níž v průběhu prověřování trestního oznámení či jiného podnětu k trestnímu stíhání byly zjištěny skutečnosti jinak opravňující zahájení trestního stíhání a lze předpokládat, že takovou osobu bude možno ve lhůtě stanovené trestním řádem postavit před soud.

Obviněný je jako pojem přesně definován v ustanovení § 32 trestního řádu: „*Toho, kdo je podezřelý ze spáchání trestného činu, lze považovat za obviněného a použít proti němu prostředků daných tímto zákonem teprve tehdy, bylo-li proti němu zahájeno trestní stíhání.*“³ Zahájení trestního stíhání je uskutečněno vydáním usnesení (dle ustanovení § 160 odstavce 1 trestního řádu) policejním orgánem, případně ve výjimečných případech státním zástupcem. Uvedené orgány činné v trestním řízení vydávají usnesení o zahájení trestního stíhání v případě, že prověřováním byla zjištěna skutečnost, že byl spáchán skutek, který naplňuje všechny znaky trestného činu. Pojem obviněný je také uveden v ustanovení v § 12 odstavce 7 trestního řádu s tím, že pokud

² Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha : C.H. Beck, 2002, s. 5 .

³ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 160.

z povahy věci nevyplývá něco jiného, rozumí se obviněným též obžalovaný a odsouzený. Bližší vysvětlení osoby obžalované a odsouzené bude uvedeno v dalších podkapitolách.

Je také třeba dbát, aby byl obsah sdělení obvinění natolik výstižný, aby obviněný i jeho obhájce byli po jeho sdělení, resp. doručení, řádně srozuměni s podstatou věci, pro kterou se trestní stíhání vede a mohli si na základě toho rozmyslet a připravit další kroky obhajoby.

Podezřelý se stane obviněným až tím, je-li mu usnesení o zahájení trestního stíhání doručeno, přičemž zákon určuje, že se tak musí stát nejpozději na počátku prvního výslechu a do 48 hodin musí být doručeno státnímu zástupci a obhájci.⁴

Obžalovaný je definován v ustanovení § 12 odstavce 8 trestního řádu: „*Po nařízení hlavního líčení se obviněný označuje jako obžalovaný.*“⁵ To znamená, že obviněný se stává obžalovaným v okamžiku, kdy je na něj dle ustanovení § 176 trestního řádu podána obžaloba státním zástupcem a soudem je v dané věci již nařízeno hlavní líčení. Toto označení platí i v případě nařízení hlavního líčení ve zjednodušeném řízení před samosoudcem podle § 314d trestního řádu, i když zákonodárce takovou osobu v tomto ustanovení označuje za obviněného.

Jako obžalovaný je také označována osoba při užití mimořádného opravného prostředku, kdy soudu I. stupně bylo ve věci nařízeno činit nové projednání a rozhodnutí. V případě, že je věc po nařízení hlavního líčení vrácena soudem zpět státnímu zástupci k došetření, stává se obžalovaný opět obviněným. Totéž platí i u vzetí obžaloby zpět státním zástupcem v případě, že již bylo ve věci nařízeno hlavní líčení a obžalovaný netrvá na tom, aby v tomto bylo dále pokračováno.

Odsouzený je dle ustanovení § 12 odstavce 9 trestního řádu označována osoba, proti které byl vydán odsuzující rozsudek, který již nabyl právní moci. Uvedené označení platí i pro osobu, proti níž byl vydán trestní příkaz, který je již také pravomocný. Odsouzeným je též označována osoba, která vykonává uloženy trest a dále i osoba, s kterou je vedeno řízení za účelem podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, který vykonává.

⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 160/1 a § 160/2.

⁵ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

2.2 Obviněný jako strana trestního řízení

Ustanovení § 32 trestního řádu upravuje postavení osoby, proti které se vede trestní řízení, jako procesní strany (§ 12 odstavec 6 trestního řádu). Dále může být tato osoba ve vymezených případech i důkazním prostředkem (svou výpovědí), případně může být předmětem výkonu rozhodnutí (§ 315 trestního řádu, příslušnost ve vykonávacím řízení).

V oddílu čtvrtém trestní řád upravuje obecné postavení obviněného, jako subjektu a strany trestního řízení, proti kterému se vede trestní řízení. Tato obecná pravidla jsou pak vzhledem ke zvláštnostem jednotlivých institutů a stádií řízení v dalších ustanoveních trestního řádu konkretizována.

Způsobilost být osobou, proti které se vede trestní řízení, zákon žádným způsobem neomezuje, ani ji neváže na způsobilost být pachatelem trestného činu. Proto i osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům nebo v této způsobilosti omezená může činit samostatně veškeré procesní úkony (vyjadřovat se ke všem skutečnostem a k důkazům o nich, činit návrhy a podávat opravné prostředky, volit si obhájce a radit se s ním apod.), jak je uvedeno v § 33 odstavec 1 trestního řádu.

Způsobilost být osobou, proti níž se řízení vede, zaniká až smrtí, to vyplývá z ustanovení § 11 odstavec 1 písmeno e) trestního řádu.⁶ Zákon ve prospěch obviněného z důvodu umožnění jeho plné rehabilitace stanoví některé výjimky (§ 265p odstavec 3 řízení o dovolání, § 275 odstavec 1 řízení o obnově, § 280 odstavec 3 osoby oprávněné k návrhu na povolení obnovy řízení, § 289 písmeno c řízení po povolení obnovy).⁷

2.2.1 Obviněný je procesní stranou

Osoba, proti které se vede trestní řízení a která je procesní stranou, má rovnocenné postavení v trestním řízení jako státní zástupce. Nerovnost postavení by mohla být spatřována v případech, kdy je osoba obviněného nějakým způsobem omezena, například vazba u obviněného. Jak bylo popsáno dříve, způsobilost být osobou, proti které se vede trestním řízení, není žádným způsobem v trestním řádu omezena. Způsobilost osoby zaniká až smrtí.

⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., § 11 odstavec 1, Trestní stíhání nelze zahájit, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno - e) proti tomu, kdo zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého.

⁷ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. Díl. 5. vydání. Praha : C.H.Beck 2005. s.234.

2.2.2 Obviněný je důkazním prostředkem

Jestliže mluvíme o obviněném jako o důkazním prostředku, myslíme tím zejména jeho výpověď. Výpověď obviněného⁸ má v trestním řízení dvě funkce. Na jedné straně je výpověď jedním z důkazních prostředků a na druhé straně je to prostředek vlastní obhajoby obviněného a to i v případech, kdy se obviněný ve své výpovědi ke skutku dozná nebo jeho spáchání popírá. Jen právě obviněný může podat ucelenou a věrnou informaci o skutku, který je předmětem trestního řízení. Výsledek trestního řízení se ale obviněného bezprostředně dotýká a tato zainteresovanost zpravidla ovlivňuje důkazní hodnotu jeho výpovědi. Případné doznání obviněného nezabavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat všechny okolnosti případu a doznání obviněného tedy nemůže být jediným důkazem v té dané věci.⁹

Orgány činné v trestním řízení mají povinnost vyslechnout osobu, proti níž se vede trestní řízení, ať se jedná o osobu obviněného, obžalovaného, odsouzeného nebo podezřelého.

Výpověď by měla být jedním, ale ne jediným důkazním prostředkem, kde orgány činné v trestním řízení mají za povinnost zjistit skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti.

2.2.3 Obviněný je předmětem výkonu rozhodnutí

Obviněný jako osoba, proti které se vede trestní řízení, je předmětem výkonu rozhodnutí policejního orgánu nebo státního zástupce a to nejen trestu, ochranných opatření, ale také rozhodnutí zabezpečující průběh a výsledek řízení. Rozhodnutí o vazbě je nejvýznamnějším zásahem do osobní svobody obviněného v rámci trestního stíhání. Toto je hlavním důvodem, proto je také důležitá účast obviněného v trestním řízení a to hlavně z hlediska náležitého uplatnění práv na obhajobu.

2.3 Práva obviněného na obhajobu

V souladu s ustanovením § 12 odstavce 6 trestního řádu je obviněný procesní stranou, která má řadu procesních práv plynoucích z jeho postavení. V řízení před soudem má zásadně rovnocenné postavení se státním zástupcem. Obviněnému lze

⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., § 97 - §104, výpověď obviněného je ústním procesním úkonem, obviněný není povinen vypovídat, může výpověď odmítnout.

⁹ Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní. 2. vyd. C.H.Beck, 2003, s.378-379.

v souladu se zákonem ukládat různá omezení v zájmu úspěšného vedení trestního řízení. Nejzávažnějším narušením rovnováhy postavení v řízení je omezení osobní svobody a to je zejména uložením vazby. Pro tuto již zmíněnou nevýhodu zákon dává obviněnému některá oprávnění označovaná jako *favor defensionis*,¹⁰ je to souhrn oprávnění, která dává zákon osobě, proti níž se vede trestní řízení, kterých se druhá strana (žalobce) nemůže dovolávat. Smyslem je vyrovnání faktické nevýhody postavení obžalovaného v řízení, způsobené omezeními, jež lze proti němu v trestním řízení uplatnit.

Před samotným rozbořem jednotlivých práv obviněného v trestním procesu je třeba vymežit pojem právo na obhajobu, které se skládá ze tří základních složek:

- a) Právo hájit se sám prostředky a způsobem podle vlastního rozhodnutí (tzv. materiální obhajoba).
- b) Právo mít obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby (tzv. formální obhajoba).
- c) Právo žádat, aby orgány činné v trestním řízení postupovaly v souladu se svými právy a povinnostmi a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí objasňovaly stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch obviněného a prováděly v tomto směru důkazy i bez návrhu stran. Tato práva jsou současně i povinností orgánů činných v trestním řízení, které vyplývají zejména ze zásady presumpce nevinny, zásady vyhledávací a zásady materiální pravdy.

Všechny tři složky práva na obhajobu existují vedle sebe a v konkrétním případě mohou být užity současně a zároveň tvoří trestně-procesní zásady zajištění práv na obhajobu.

Právo obviněného na obhajobu je zaručeno Listinou základní práv a svobod v článku 40 odstavec 3 a 4, společně s Ústavou ČR článek 10, Mezinárodním paktem o občanských a politických právech článek 14 odstavec 5 a Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod článek 6 odstavec 3.

Podle článku 40 odstavce 3 LZPS (Listina základních práv a svobod) je dána samotná zásada práva na obhajobu, která obviněnému zaručuje: „*právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí,*

¹⁰ Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha : C.H. Beck, 2002, s. 150.

bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.“¹¹

Podle článku 40 odstavce 4 LZPS je dána jedna z dalších základních zásad práva na obhajobu, která obviněnému zaručuje: „*právo odepřít výpověď, tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven.*“¹²

V LZPS jsou výslovně uvedena další práva obviněného především v již zmíněném článku 40. Jedná se zejména o to, že nikdo nemůže být trestně stíhán za jednání, pro které byl již pravomocně odsouzen nebo zproštěn viny (odstavec 5), dále je třeba připomenout to, že o vině a trestu za trestný čin může rozhodovat jen soud (odstavec 1).

Ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce. Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv.¹³

Smyslem obhajoby, nebo chceme-li práva na obhajobu je ochrana zájmů obviněného v celém trestním řízení tak, aby byly náležitě a včas objasněny skutečnosti, které tuto osobu viny zbavují nebo vinu alespoň zmírňují. S ohledem na to má právo na obhajobu nejen obviněný, obžalovaný a odsouzený, ale podle ustanovení § 76 odstavec 6, § 179b odstavec 2 a § 314b trestního řádu také podezřelý.

V trestním řádu jsou základní práva obviněného obsažena zejména v ustanovení § 33 a dále rozvedena dle konkrétního případu v dalších ustanoveních trestního řádu. V podstatě můžeme říct, že ustanovení § 33 a práva na obhajobu zakotvená v LZPS se oboustranně zastupují.

Práva obviněného můžeme zařadit do následujících skupin, které popíší podrobněji dále ve své práci:

- a) Právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu a důkazům o nich, není však povinen vypovídat.
- b) Právo uvádět okolnosti a důkazy svědčící k jeho obhajobě.
- c) Právo činit návrhy a podávat žádosti.
- d) Právo podávat opravné prostředky.
- e) Právo zvolit si obhájce a radit se s ním.

¹¹ Zákon č. 2/1993 Sb. - Listina základních práv a svobod, článek 40 odstavec 3.

¹² Zákon č. 2/1993 Sb. - Listina základních práv a svobod, článek 40 odstavec 4.

¹³ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 2 odstavec 13.

Tato základní práva může obviněný uplatnit bez ohledu na to, zda je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jeho způsobilost k právním úkonům byla omezena.¹⁴

Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny vždy obviněného ve všech fázích trestního řízení o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění.¹⁵ Podle ustanovení § 51b trestního řádu je obviněný také osobou, kterou v trestním řízení, v němž jsou projednávány utajované informace, musí orgán činný v trestním řízení poučit podle zvláštního právního předpisu, jímž je zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti.

Nesmíme zapomenout na práva mladistvých. Mladiství mají právo na zacházení, které je adekvátní jejich věku, zdravotnímu stavu a duševní vyspělosti. Mladistvý musí mít obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony dle trestního řádu. Ve vykonávacím řízení musí mít mladistvý obhájce, pokud mladistvý nedovršil osmnácti let a soud pro mládež rozhoduje ve veřejném zasedání anebo jedná-li se o propuštění z výkonu trestního opatření, kdy mladistvý v době konání veřejného zasedání nedovršil devatenáctý rok.

„Všechny orgány činné podle tohoto zákona jsou povinny vždy mladistvého poučit o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění. Ve vhodných případech jej poučí i o podmínkách pro podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání nebo odstoupení od trestního stíhání.“¹⁶

2.3.1 Právní úprava

Základním pramenem jak již bylo z části zmíněno v předcházející kapitole je hlavně **trestní řád** a to zejména ustanovení § 2, kde stojí v odstavci 1 jedna ze základních zásad trestního řízení: *„Nikdo nemůže být stíhán jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví tento zákon.“¹⁷* Dalším pramenem z trestního řádu jsou ustanovení § 76, kde právo na obhajobu má nejen obviněný, obžalovaný a odsouzený, ale i zadržená podezřelá osoba, respektive osoba podezřelá ve zkráceném přípravném řízení § 179b trestního řádu. V neposlední řadě musíme brát v úvahu i ustanovení, která se zabývají porušením předpisů zajišťujících právo obhajoby, jsou to

¹⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 33 odstavec 1.

¹⁵ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 33 odstavec 5.

¹⁶ Zákon č. 218/2003 Sb., O soudnictví ve věcech mládeže, § 42 odstavec 5.

¹⁷ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 2 odstavec 1.

především ustanovení § 186 písmeno e), § 188 odstavec 1 písmeno e) vrácení věci státnímu zástupci při předběžném projednání obžaloby, a s tím souvisejí ustanovení o zrušení rozsudku soudu prvního stupně v odvolacím řízení § 258 odstavec 1 písmeno a), či § 259 odstavec 1, důvod k podání odvolání § 265b odstavec 1 písmeno c nebo důvod k podání i rozhodnutí o stížnosti pro porušení zákona § 266 odstavec 1, § 268 odstavec 2 a § 269 – 272 trestního řádu.

V této souvislosti je nutné citovat článek 10 Ústavy, kde stojí: „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu. Stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.*“¹⁸

Jeden z dalších pramenů základních práv na obhajobu je *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*, uvedený ve vyhlášce č. 120/1976 Sb., kde stojí, že „*každý, kdo je obviněn z trestného činu, má mít tyto minimální záruky:*

- a) Má být neprodleně a podrobně informován v jazyce, jemuž rozumí o povaze a důvodu obvinění proti němu.
- b) Má mít dostatek času a možností pro přípravu své obhajoby, a aby se mohl spojit s obhájcem podle své vlastní volby.
- c) Má být souzen bez zbytečného odkladu.
- d) Má být souzen za své přítomnosti a obhajovat se osobně nebo prostřednictvím obhájce, kterého si sám zvolí, má být poučen o svých právech a má mu být poskytnuta právní pomoc v každém případě, kdy to zájmy spravedlnosti vyžadují, a aniž by v takovém případě sám platil náklady, jestliže nemá dostatečné prostředky k úhradě.
- e) Má mu být dána možnost, aby provedl výslech nebo dal provést výslech svědků proti sobě a aby měl možnost účasti u výslechu svědků svědčících v jeho prospěch za stejných podmínek jako u svědků svědčících proti němu,
- f) Má se mu dostat pomoci tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku nebo nemluví jazykem, jehož se užívá u soudu.
- g) Nesmí být nucen svědčit proti sobě nebo přiznat vinu.“¹⁹

¹⁸ Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, článek 10.

¹⁹ Vyhláška č. 120/1976 Sb., článek 14 odstavec 3.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod vyhlášená v úmluvě č.209/1992 článek 6 odstavec 3 uvádí: „*Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva:*

- a) Být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu.
- b) Mít přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby.
- c) Obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují.
- d) Vyslýchat nebo dát vyslýchat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě.
- e) Mít bezplatnou pomoc tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví.“²⁰

Výše zmíněná minimální práva v Úmluvě a záruky v Paktu, musí Česká republika ve svém právním řádu respektovat, protože je ratifikovala ve své sbírce zákonů. Pokud by se tato základní práva a záruky neobjevily v trestním řádu, má Pakt nebo Úmluvy před trestním řádem jednoznačně přednost a obviněný se sám nebo prostřednictvím svého obhájce může těchto práv a záruk v plné rozsahu dovolávat.

V neposlední řadě k jednomu ze základních pramenů patří Listina základních práv a svobod, je to zejména článek 40.

2.3.2 Právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu a k důkazům o nich, není však povinen vypovídat

Na počátku celého řízení je nejprve nutné, aby se obviněný včas obeznámil s tím, co je mu kladeno za vinu a proti čemu se má bránit. Při zahájení trestního stíhání je povinností policejního orgánu nejpozději na počátku prvního výslechu obviněnému doručit usnesení o zahájení trestního stíhání, tedy sdělit mu, že je stíhán jako obviněný a objasnit mu podstatu obvinění.²¹

²⁰ Úmluva č.209/1992 Sb., článek 6 odstavec 3.

²¹ Jelínek J. a kol. Trestní právo procesní. Nakladatelství Eurolex Bohemia Praha, 2002, ISBN 80-86432-20--3, s. 152 - 153.

Ke skutečnostem, které se obviněnému kladou za vinu, se může vyjádřit v svém mateřském jazyce, anebo v jazyce o kterém uvede, že ho ovládá, dle § 2 odstavce 14 trestního řádu. V případě, že osoba neovládá příslušný jazyk, v němž je řízení vedeno, má podle § 28 právo na tlumočnicka.

Při výslechu musí být dána obviněnému možnost se k obvinění podrobně vyjádřit, zejména souvisle vyličit skutečnosti, které jsou předmětem obvinění. Musí mu být dána také možnost uvést okolnosti, které obvinění zeslabují nebo vyvracejí a nabídnout o nich důkazy (§ 92 odstavec 2 trestního řádu). Právo podrobně se vyjádřit má obviněný jak v případě, že se dozná ke spáchání skutku, tak v případě, že obvinění popírá. Toto právo může realizovat sám nebo za účasti svého obhájce.

Obviněný má právo nahlížet do spisů, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat na své náklady kopie spisů a jejich částí (§ 65 odstavec 1 trestního řádu). V přípravném řízení je dána možnost odepřít nahlédnutí do spisů za podmínek § 65 odstavec 2 trestního řádu. Avšak nahlédnutí do záznamu o sdělení obvinění nelze odmítnout. Stejně tak nelze toto právo odepřít obviněnému a jeho obhájci, pokud již byli upozorněni na možnost prostudovat spisy.

V průběhu řízení při předkládání důkazů musí být obviněný dle ustanovení § 204 a § 235 odstavce 2 trestního řádu dotázán, zda se chce k tomuto důkazu vyjádřit.

Trestní řád poskytuje obžalovanému právo zúčastnit se projednání své věci v hlavním líčení i veřejném zasedání konaném o odvolání. Je-li vykázán z jednací síně, musí mu být po návratu do ní sdělen podstatný obsah za jeho nepřítomnosti.

Obviněný musí být poučen, že není povinen vypovídat podle ustanovení § 33 odstavec 1 trestního řádu, tzn., že je oprávněn odepřít výpověď. Během výslechu je obviněný oprávněn pouze se podrobně vyjádřit a podle svého uvážení neodpovídat na otázky. Je také oprávněn odmítnout vlastní výpověď a také odpovědi na otázky. Dříve než tak učiní, musí zvážit, zdali odmítnutím vypovídat nezhorší prokázání své nevinu. Během řízení v případě nepoučení o právu odepřít výpověď (například slovy: „*Jako obviněný nejste povinen vypovídat*“), může být procesní účinnost výslechu obviněného zpochybňována. V současnosti jsou orgány činné v trestním řízení povinny poučit obviněného o tom, že není povinen vypovídat, nebo že má právo odmítnout výpověď, a to jednoznačně a před zahájením výslechu.

2.3.3 Právo uvádět okolnosti a důkazy svědčící k jeho obhajobě

Jedno z dalších základních práv obviněného v trestním řízení je uvádět okolnosti a důkazy sloužící k jeho obhajobě a to v souvislosti s úpravou v ustanovení § 92 odstavec 2 trestního řádu, podle kterého musí být obviněnému dána možnost uvést okolnosti, které obvinění zeslabují nebo vyvracejí, a nabídnout o nich důkazy.

Toto právo může obviněný realizovat jak v přípravném řízení, stejně tak kdykoliv později v hlavním líčení nebo v odvolacím řízení, je to realizace jeho práva hájit se jak uzná za vhodné, a nemůže být jeho obhajoba odmítnuta, pouze na základě opožděného uplatnění podle ustanovení § 249 odstavec 3 trestního řádu. V případě, že má k dispozici obviněný nové okolnosti či důkazy ke své obhajobě může je uplatnit buď přímo u výslechu či jiném jednání orgánů činných v trestním řízení, nebo mimo něj (např.: v hlavním líčení) a stejně tak i v rámci odůvodnění opravných prostředků, jak to vyplývá z ustanovení § 145 odstavec 2 a § 249 odstavec 3 trestního řádu.

Všechny orgány činné v trestním řízení mají za povinnost obviněného na jeho právo upozornit. Podle ustanovení § 166 odstavec 1: *„Uzná-li policejní orgán vyšetřování za skončené a jeho výsledky za postačující k podání obžaloby, umožní obviněnému a obhájci v přiměřené době prostudovat spisy a učinit návrhy na doplnění vyšetřování. Na tuto možnost upozorní obviněného a jeho obhájce nejméně tři dny předem. Uvedenou lhůtu lze se souhlasem obviněného a obhájce zkrátit. Nepovažuje-li policejní orgán navrhované doplnění za nutné, odmítne je. O těchto úkonech učiní policejní orgán záznam ve spise a o odmítnutí návrhů na doplnění vyšetřování vyrozumí obviněného nebo obhájce.“*²²

Po provedení všech důkazů během hlavního líčení musí být obžalovaný dotázán, zda nemá další návrhy na doplnění dokazování. Obdobný dotaz vznesl předseda senátu i ve veřejném zasedání a při odročení hlavního líčení. Opětovným dotazováním pro předložení nových okolností v řízení se sleduje, aby k hlavnímu líčení byli včas předvoláni noví svědci nebo třeba znalci, tak, aby nebylo řízení zbytečně zdržováno. Při nesplnění takovéto výzvy však není možné obhajobu nijak sankcionovat nebo postihovat.

Pro toto právo rovněž platí podobné pravidlo, a to že obviněný jej může realizovat ve svém mateřském nebo jiném jazyku, o kterém uvede, že ho ovládá. Stejně tak má právo na tlumočnicka dle ustanovení § 28 trestního řádu.

²² Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 166 odstavec 1.

2.3.4 Právo činit návrhy a podávat žádosti

Zmíněným právem může obviněný zejména podávat návrhy na provedení důkazů. Proto, aby orgány činné v trestním řízení za součinnosti stran (včetně obhajoby), zjistili skutkový stav věci, o kterém nejsou důvodné pochybnosti, v takovém rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí. Opět platí, že obviněný může tohoto práva využít během celého řízení, tzn. jak v průběhu přípravného řízení, tak po skončení vyšetřování, stejně tak v řízení před soudem. Obviněný spolu s obhájcem mohou předkládat důkazy, které orgán činný v trestním řízení nemůže odmítnout jen proto, že si je sám nevyžádal, dle ustanovení § 89 odstavec 2 trestního řádu.²³

Během hlavního líčení může obviněný a obhájce žádat o provedení důkazů jako jsou zejména výslechy svědků či znalců. Předseda senátu jim zpravidla vyhoví, nejde-li například o výslech svědka mladšího patnácti let nebo nemocného či zraněného svědka a provedení takového výslechu zmíněných osob by z nějakého závažného důvodu nebylo vhodné.

Osoba obviněného je také oprávněna podávat návrh na způsob rozhodnutí. Návrhy může podávat již během přípravného řízení, za předpokladu, že to dosud provedené důkazy umožňují. Jedná se zejména o návrhy na postoupení věci jinému orgánu, na zastavení trestního stíhání a na jeho přerušování. Práva lze využít kdykoli během řízení, např. při skončení vyšetřování, v návrhu na předběžné projednání obžaloby, v hlavním líčení a také před soudem.

Dále je obviněný oprávněn podávat návrhy a žádosti týkající se postupu řízení. Mezi návrhy a žádosti patří například: námitky podjatosti podle § 31 odstavec 1 trestního řádu, žádost o propuštění z vazby na svobodu podle § 72 odstavec 3 trestního řádu, žádost o navrácení lhůty podle § 61 odstavec 1 trestního řádu, návrh na odročení hlavního líčení v důsledku onemocnění podle § 219 odstavec 1 trestního řádu, žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce podle § 157a trestního řádu.

²³ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), §89 odstavec 2: „ Za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného a svědků, znalecké posudky, věci a listiny důležité pro trestní řízení a ohledání. Každá ze stran může důkaz vyhledat, předložit nebo jeho provedení navrhnout. Skutečnost, že důkaz nevyhledal nebo nevyžádal orgán činný v trestním řízení, není důvodem k odmítnutí takového důkazu.“

2.3.5 Právo podávat opravné prostředky

Obviněný prostřednictvím tohoto práva může dosáhnout nápravy podle jeho mínění vadných rozhodnutí a má tak možnost upozornit na případné skutkové vady, vady procesního postupu nebo právní vady v trestním řízení, které je proti němu vedeno. Je to významný nástroj obhajoby obviněného proti policejnímu orgánu, státnímu zástupci a soudu.

V zásadě rozlišujeme tyto řádné opravné prostředky, které může obviněný nebo obhájce podávat. Opravným prostředkem proti rozsudku je *odvolání* (dle § 245 - 265 trestního řádu), proti usnesení je opravný prostředek *stížnost* (dle § 141 - 150 trestního řádu), a v případě trestního příkazu je opravným prostředkem *odpor* (dle § 314g trestního řádu). Máme k dispozici ještě tzv. mimořádné opravné prostředky jako je dovolání (dle § 265a – 265s trestního řádu), stížnost pro porušení zákona (dle § 266 - 276 trestního řádu) a návrh na obnovu řízení (dle § 277 - 289 trestního řádu).

Odvolání může obviněný podat proti každému rozsudku soudu I. stupně. Proti zprošťujícímu rozsudku však může obžalovaný podat odvolání jen tehdy, byl-li zproštěn z některého z uvedených důvodů v § 226 trestního řádu, který je pro něho méně příznivý než jiný důvod tam uvedený.

Stížnost může obviněný uplatnit proti každému usnesení policejního orgánu. Proti usnesení soudu a státnímu zástupci může podat stížnost jen v případě, že se ho to přímo týká, nebo že k němu dal podnět svým návrhem, podle ustanovení § 141 odstavec 2 a § 142 odstavec 1 trestního řádu.

Odpor může podat obviněný proti trestnímu příkazu (§ 314 odstavec 1 trestního řádu). Možnost vůbec podat opravný prostředek zajišťuje trestní řád tím, že každé rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení musí obsahovat poučení o opravném prostředku. Platí tedy u všech tří zmíněných opravných prostředků.

Řádné opravné prostředky podané obviněným nemusí splňovat žádné zvláštní, formální podmínky. U odvolání dle § 249 odstavec 1 musí být splněny obsahové náležitosti, pokud se tak nestane je odvolání odmítnuto. U stížnosti jsou zase v § 145 trestního řádu uvedeny přesně důvody, pro něž může být podána.

2.3.6 Právo zvolit si obhájce a radit se s ním

„Ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce. Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv.“²⁴

Obviněný má právo zvolit si obhájce dle vlastního výběru, vůle a přesvědčení, bez jakýchkoliv omezení, ale pouze na vlastní odpovědnost. Tímto právem je zaručeno nezávislé a ničím neovlivněné jednání obhajoby v trestním řízení. V případě, že obviněný nevyužije práva zvolit si obhájce sám a nezvolí mu ho ani jeho zákonný zástupce, může mu ho zvolit jeho příbuzný v přímém pokolení, dále jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh anebo také zúčastněná osoba.

„Je-li obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena, mohou tak učinit tyto osoby i proti jeho vůli.“²⁵

Obviněný si může místo obhájce, který mu byl ustanoven nebo osobou k tomu oprávněnou zvolen, zvolit obhájce jiného. Oznámí-li změnu obhájce tak, aby obhájce mohl být o úkonu vyrozuměn v zákonem stanovené lhůtě, orgán činný v trestním řízení ode dne doručení takového oznámení vyrozumívá nově zvoleného obhájce. V opačném případě je obhájce předtím ustanovený nebo zvolený, pokud není z obhajování vyloučen, povinen obhajobu vykonávat do doby, než ji osobně převezme později zvolený obhájce.“²⁶

Obviněný má samozřejmě také *právo radit se svým obhájce* a to i během úkonů prováděných orgánem činným v trestním řízení.²⁷ Podle ustanovení § 33 odstavec 1 trestního řádu může obviněný požádat o poradu se svým obhájcem během úkonu, s tím, že se nemohou radit o tom, jak odpovědět na již danou otázku. V případě, že obviněný požádá o poradu po položení otázky avšak před jejím zodpovězením, vyslychající orgán mu poradu umožní, ale až po zodpovězení položené otázky. Zároveň však nesmí být obviněný k odpovědi žádným způsobem donucen dle ustanovení § 91 odstavec 1 trestního řádu.

²⁴ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 2 odstavec 13.

²⁵ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 37 odstavec 1.

²⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 37 odstavec 2.

²⁷ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 12 odstavec 1. Orgány činnými v trestním řízení se rozumějí soud, státní zástupce a policejní orgán.

Pokud je obviněný ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, *může s obhájcem mluvit bez přítomnosti třetí osoby*. Při takovém stavu, kdy mluví obhájce s obviněným, nesmí být nikdo přítomen a vyloučená je i sluchová přítomnost orgánu činného v trestním řízení, stejně jako dozorce vězeňské služby. K tomuto právu se vyjádřil Evropský soud pro lidská práva (ESLP) v jednom z rozsudků (artikl 220, odstavec 48, 1991), v kterém uvedl: *„Právo obviněného na styk s obhájce mimo dosah poslechu třetí osoby patří mezi základní požadavky na spravedlivý proces v demokratické společnosti a vyplývá z článku 6 odstavce 3 písmene c) Úmluvy o ochraně lidských práv. Kdyby si obhájce nemohl podívat se svým klientem bez dozoru a dostávat od něho důvěrné instrukce, pak by jeho pomoc značně pozbyla na své účinnosti, protože účelem Úmluvy je chránit konkrétní a efektivní práva.“*²⁸

V neposlední řadě má obviněný právo *žádat, aby byl vyslýchán za účasti svého obhájce účastnil i jiných úkonů přípravného řízení* dle ustanovení § 165 trestního řádu. Z toho vyplývá oprávnění, aby obhájce mohl být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být důležitý pro obviněného, již od samého začátku trestního stíhání. V případě, že obhájce oznámí vyšetřovateli, že se chce účastnit vyšetřovacího úkonu, je vyšetřovatel následně povinen obhájci sdělit včas dobu a místo konání úkonu, ledaže nejde provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce nelze zajistit dle § 165 odstavec 3 trestního řádu. Ve skutečnosti stačí, aby obhájce sdělil vyšetřovateli, že se hodlá účastnit všech úkonů v dané konkrétní trestní věci.

Dle trestního řádu má *obviněný také právo, pokud nemá dostatečné prostředky, aby hradil náklady obhajoby, na obhajobu bezplatnou nebo na obhajobu za sníženou odměnu*. V takovém to případě náklady na obhajobu z části nebo zcela hradí stát, dle § 33 odstavce 2 trestního řádu a jen zákon stanoví, ve kterých případech má právo na bezplatnou pomoc obhájce. Pokud obviněný prokáže, že nemá dostatek prostředků na uhrazení nákladů obhájce, má zvolený i ustanovený obhájce právo vůči státu nárok na odměnu a náhradu hotových výdajů podle advokátního tarifu.

*„Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny vždy obviněného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění.“*²⁹

²⁸ Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní. 2. vyd. C.H.Beck, 2003, s. 240.

²⁹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 33 odstavec 5.

3 Obhájce

Obhájcem v trestním řízení může být jen advokát. Zásadu, že v trestním řízení může být obhájcem pouze advokát, stanoví trestní řád z důvodu zajištění co nejkvalitnější obhajoby obviněného nebo osoby, proti níž se vede trestní řízení. Advokacie je nezávislé povolání provozované na soukromém principu. Při poskytování právních služeb, včetně obhajoby, je advokát nezávislý, je však vázán právními předpisy a v mezích příkazy klienta. V případech, kdy jsou příkazy klienty v rozporu se zákonem, musí je odmítnout. Advokátem je ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou.³⁰ Advokát se v rámci svého pověření může dát zastoupit jiným advokátem, hovoříme o tzv. substituci. Při jednotlivých úkonech trestního řízení, s výjimkou řízení před Krajským soudem (soudem 1. stupně), Vrchním soudem a Nejvyšším soudem, se může advokát dát zastoupit tzv. koncipientem.

Advokát je povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta a řídit se jeho pokyny. Při výkonu advokacie je advokát povinen jednat čestně a svědomitě, je povinen využívat důsledně všechny zákonné prostředky a v jejich rámci uplatnit v zájmu klienta vše, co podle svého přesvědčení pokládá za prospěšné (§ 16 zákona o advokacii). Advokát postupuje při výkonu advokacie tak, aby nesnižoval důstojnost advokátního stavu. Za tím účelem je zejména povinen dodržovat pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže. Pravidla profesionální etiky a soutěže stanoví stavovský předpis (§ 17 zákona o advokacii).

Podle § 21 zákona o advokacii je advokát povinen zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb. Povinnosti mlčenlivosti může advokáta zprostit pouze klient a po jeho smrti či zániku právní nástupce. I poté je však advokát povinen zachovávat mlčenlivost, je-li z okolností případu zřejmé, že jej klient nebo jeho právní nástupce této povinnosti zprostil pod nátlakem nebo v tísní. Povinností mlčenlivosti není dotčena zákonem uložená povinnost překazit spáchání trestného činu (§ 167 trestního zákona). Povinností mlčenlivosti advokáta nejsou dotčeny ani povinnosti stanovené zvláštními předpisy o správě daní a poplatků (zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů), ale i v tomto případě je však advokát povinen zachovávat mlčenlivost o totožnosti klienta, jakož i o povaze věci, ve které právní služby poskytl nebo poskytuje. Advokát nemá povinnost mlčenlivosti ve vztahu k osobě, kterou

³⁰ Zákon č. 85/1996 Sb., zákon o advokacii, § 4.

pověřuje provedením jednotlivých úkonů právních služeb, pokud je tato osoba povinna sama tuto povinnost zachovávat. Povinností mlčenlivosti není advokát vázán v rozsahu nezbytném pro řízení před soudem nebo jiným orgánem, je-li předmětem řízení spor mezi ním a klientem nebo jeho právním nástupcem. Povinnost mlčenlivosti trvá i po vyškrtnutí ze seznamu advokátů. Nelze se jí však dovolávat v kárném řízení.

Obhájcem nemůže být advokát, proti kterému je nebo bylo vedeno trestní stíhání, a v důsledku toho řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby.

Obviněný má podle § 33 odstavce 1 trestního řízení právo zvolit si obhájce a radit se s ním i během úkonů prováděných orgány činnými v trestním řízení. Je to jedno z nejdůležitějších obhajovacích práv obviněného.

V § 35 odstavci 2 trestního řádu zakotvená neslučitelnost postavení obhájce a svědka, znalce nebo tlumočníka se vztahuje pouze na hlavní líčení a veřejné zasedání, a to ještě za podmínky, že tyto osoby k němu byly předvolány. V ostatních případech, tj. v přípravném řízení a vykonávacím řízení, jakož i v případech, jestliže by se jednalo o osoby, které nebyly k hlavnímu líčení nebo veřejnému zasedání předvolány, uvedená překážka nevznikne.

Je-li obhájce předvoláván jako svědek k hlavnímu líčení a veřejnému zasedání (a obdobně i v přípravném řízení), platí zde ustanovení § 21 zákona o advokacii o povinnosti mlčenlivosti. Advokát může být ve vztahu k okolnostem, o nichž má popřípadě vypovídat, vázán státem stanovenou povinností mlčenlivostí a může zde být dán zákaz výslechu (§ 99 odstavec 2 trestního řádu). Jestliže by výslech obhájce jako svědka nepřicházel s ohledem na zákaz výslechu v úvahu, obhájci nelze ve výkonu obhajoby bránit.

3.1 Práva a povinnosti obhájce

Základní práva a povinnosti obhájce v trestním řízení jsou uvedena zejména v ustanovení § 41 trestního řádu. Obhájce je osoba zmocněná dle § 41 odstavce 5 trestního řádu k tomu, aby obviněnému v trestním řízení poskytla potřebnou odbornou právní pomoc a k tomu využívala všech zákonných prostředků a způsobů obhajoby tak, aby byly včas a náležitě objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují.

V zájmu zajištění co nejkvalitnější obhajoby trestní řád stanoví, že obhájcem může být jen advokát. V rámci svého pověření se může dát zastoupit jiným advokátem dle § 21 odstavce 1 zákona o advokacii. Nestanoví-li zvláštní předpis jinak, může být advokát při jednotlivých úkonech právní moci zastoupen advokátním koncipientem nebo jiným jeho zaměstnancem.

V trestném řízení, ve kterém jsou probírány utajované skutečnosti chráněné zvláštním zákonem, je orgán činný v trestním řízení povinen obhájce poučit podle takového zákona. O provedeném poučení je orgán povinen učinit záznam do spisu a do 30 dnů následně vyrozumět Národní bezpečnostní úřad. Na zvláštní zákon odkazuje ustanovení § 51b trestního řádu, přístup k utajovaným informacím. „*Utajovanou informací se rozumí informace v jakékoliv podobě zaznamenaná na jakémkoliv nosiči označená v souladu s tímto zákonem, jejíž vyžazení nebo zneužití může způsobit újmu zájmu České republiky nebo může být pro tento zájem nevýhodné, a která je uvedena v seznamu utajovaných informací (§ 139).*“³¹ Pokud má být obhájce vyslýchán v trestním řízení, ve kterém jsou probírány utajované skutečnosti chráněné zákonem č. 412/2005 Sb. musí dle zákona seznámen s předpisy o utajovaných skutečnostech a poučen a právech a povinnostech, které vzniknou po seznámení s utajovanými informacemi.

Z obecného vymezení úlohy obhájce vyplývá, že může v trestním řízení působit a jednat jen ve prospěch obviněného. O všech skutečnostech, o nichž se dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb, je povinen zachovávat mlčenlivost a této povinnosti jej může zprostit jen klient a po jeho smrti či zániku jeho právní zástupce, i poté je však advokát povinen zachovávat mlčenlivost, je-li zřejmé, že jej klient nebo jeho právní zástupce zprostil pod nátlakem nebo v tísní dle § 21 odstavce 1, 2 zákona o advokacii. Povinnost mlčenlivosti se však nevztahuje na případy, jde-li o zákonem uloženou povinnost překazit spáchání trestného činu dle ustanovení § 21 odstavce 7 zákona o advokacii.

Obhájce je povinen chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy obviněného a řídit se jeho pokyny. Zároveň jedná svědomitě, čestně a důsledně využívá všechny zákonné prostředky a uplatňuje v zájmu obviněného vše, co podle svého přesvědčení pokládá za prospěšné dle § 16 zákona o advokacii. Obhájce nesmí při obhajobě postupovat v rozporu se zákonem. Obhájce také postupuje podle pokynů klienta, ale má ve vztahu k němu do určité míry samostatné postavení tím, že na základě svých

³¹ Zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti

odborných znalostí musí v řízení postupovat ve prospěch obviněného. A tím pečovat, o to aby byly včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují.

3.2 Nutná obhajoba

Ustanovení § 36 trestního řádu upravuje nutnou obhajobu jako důležitou součást práva obviněného na obhajobu, jež jsou zakotveny v článku 40 odstavce 3 Listiny základních práv a svobod, článku 6 odstavce 3 písmene c) Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, jakož to i v § 2 odstavce 13 trestního řádu. Řadí se sem případy, kdy obviněný musí mít obhájce.

Nutná obhajoba je ze zákona nezbytná především tehdy, když obviněný nemůže svoji obhajobu vzhledem k okolnostem sám náležitě vykonávat. Jestliže obviněný v případech, kdy jsou důvody nutné obhajoby (dle § 36, 36a trestního řádu) obhájce nemá, určí se mu lhůta ke zvolení obhájce. Pokud v této lhůtě nebude obhájce zvolen, bude obviněnému na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby, neprodleně ustanoven dle § 38 odstavce 1 trestního řádu.

Důvody nutné obhajoby: ³²

- a) Obviněný musí mít obhájce už v přípravném řízení, je-li ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu (§ 116 odstavce 2),
- b) je-li zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena,
- c) jde-li o řízení proti uprchlému.
- d) Obviněný musí mít obhájce také tehdy, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného mají pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit.
- e) Koná-li se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let, musí mít obviněný obhájce už v přípravném řízení.
- f) Obviněný musí mít obhájce též v hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému,

³² Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 36.

- g) v řízení, v němž se rozhoduje o uložení nebo změně zabezpečovací detence nebo o uložení nebo změně ochranného léčení, s výjimkou ochranného léčení protialkoholního,
- h) má-li se vyjádřit k tomu, zda se vzdává práva na uplatnění zásady speciality v řízení po vydání z cizího státu,
- i) v řízení o vydání do cizího státu nebo o předání do jiného členského státu Evropské unie,
- j) v řízení o dalším předání do jiného členského státu Evropské unie, nebo
- k) v řízení o uznání a výkonu cizozemského rozhodnutí, v řízení o uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu Evropské unie o peněžitých sankcích a plněních, kterým byl uložen peněžitý trest nebo pokuta, a v řízení o uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu Evropské unie o propadnutí nebo zabránění majetku.

Důvod nutné obhajoby podle tohoto ustanovení vzniká sdělením obvinění pro trestný čin v tomto ustanovení uvedený.

3.3 Zvolený obhájce

Právo obviněného zvolit si obhájce vyplývá z článku 40 odstavce 3 Listiny základních práv a svobod, článku 6 odstavce 3 písmene b), c) Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a článku 14 odstavce 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech), jakož i z § 33 odstavce 1 třetí věty trestního řádu.

V případě, že si obviněný sám nezvolí obhájce a ani jeho zákonný zástupce, může mu jej zvolit jeho příbuzný v přímém pokolení, jeho sourozenec, svojitel, osvojenec, manžel, druh, a také zúčastněná osoba. Výše vyjmenované osoby mohou obviněnému zvolit obhájce i proti jeho vůli, ale pouze v případě, že je obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost omezena (§ 37 odstavec 1 trestního řádu).

Obviněný si zvolí obhájce tím, že s ním uzavře smlouvu o poskytování právních služeb. V této souvislosti, obviněný uděluje obhájci plnou moc, kterou se pak obhájce prokazuje v trestním řízení.

Osoby, které jsou oprávněny zvolit obviněnému jeho obhájce tak činí, vlastním jménem a na vlastní náklady. Jde zejména o osoby, které mají vzhledem ke vztahu k obviněnému také osobní zájem na výsledku řízení.

„Obviněný si může místo obhájce, který mu byl ustanoven nebo oprávněnou osobou zvolen, zvolit jiného obhájce. Oznámí-li změnu obhájce tak, aby obhájce mohl být o úkonu vyrozuměn v zákonem stanovené lhůtě, orgán činný v trestním řízení ode dne doručení takového oznámení vyrozumívá nově zvoleného obhájce. V opačném případě je obhájce předtím ustanovený nebo zvolený, pokud není z obhajoby vyloučen, povinen obhajobu vykonávat do doby, než ji osobně převezme později zvolený obhájce.“

33

Jakmile si obviněný zvolí nového obhájce místo původního ustanoveného nebo zvoleného jinou oprávněnou osobou, zanikají oprávnění dřívějšího obhájce. Obviněný si může kdykoliv zvolit jiného obhájce, potom platí stejná pravidla.

*„Jestliže si obviněný zvolí dva nebo více obhájců a orgánu činnému v trestním řízení zároveň neoznámí, kterého z těchto obhájců zmocnil k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení, určí jej předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce, kdy své rozhodnutí oznámí všem zvoleným obhájcům.“*³⁴

3.4 Ustanovený obhájce

*„Jestliže obviněný nemá obhájce v případě, kdy ho musí mít (dle § 36 a 36a trestního řádu), určí se mu lhůta ke zvolení obhájce. Pokud v této lhůtě nebude obhájce zvolen, bude mu obhájce na dobu, po kterou trvají důvody nutné obhajoby, neprodleně ustanoven.“*³⁵

Vzniknou-li důvody nutné obhajoby v přípravném řízení, je policejní orgán nebo státní zástupce povinen postupovat dle § 38 trestního řádu. Proto musí odložit výslech obviněného nebo jiné úkony trestního řízení a provádět je až poté, co si obviněný obhájce zvolí, nebo poté co je mu ustanoven soudem. Z toho také vyplývá, že orgány činné v trestním řízení jsou ze zákona povinny zkoumat, zda důvody ustanovení obhájce stále trvají. Jakmile důvody nutné obhajoby pominou, ustanovení ruší buď předseda senátu anebo v přípravném řízení soudce.

³³ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. Díl. 5. vydání. Praha : C.H.Beck 2005. s. 268.

³⁴ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. Díl. 5. vydání. Praha : C.H.Beck 2005. s. 268.

³⁵ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 38 odstavec 1.

Podnět ke zrušení ustanovení obhájce podává orgán činný v trestním řízení, kde pominutí důvodu vyšlo najevo (zejména to bývá od státního zástupce při propuštění obviněného z vazby, od policejního orgánu při propuštění obviněného z výkonu trestu odnětí svobody nebo při právní překvalifikaci na méně závažný trestný čin).

Lhůta ke zvolení obhájce není v trestním řádu stanovena. Délka lhůty se stanoví s přihlédnutím a povaze případu tak, aby se sladily dva účely. Jednak aby byla dána obviněnému reálná možnost ke zvolení obhájce a aby nemohlo dojít k ohrožení účelu nutné obhajoby, a jednak aby se předcházelo zbytečným průtahům v trestním řízení. Proto také zákon stanoví, že po uplynutí lhůty musí být obhájce ustanoven.

Obhájce ustanoví, a pominou-li důvody nutné obhajoby, ustanovení zruší předseda senátu v řízení před soudem a v přípravném řízení soudce.

Pro účely ustanovení obhájce vede soud abecední seznam advokátů, kteří chtějí vykonávat povinnosti obhajoby jako ustanovení obhájci u tohoto soudu a mají sídlo v obvodu příslušného soudu.

3.5 Jiné osoby s obhajovacími právy

Trestní řád říká, že kromě obhájce mohou některá práva ve prospěch obviněného v trestním řízení vykonávat třetí osoby. Rozlišujeme dvě skupiny.

Zákonný zástupce obviněného, který je zbaven způsobilosti, nebo jehož způsobilost k právním úkonům je omezena, je oprávněn obviněného zastupovat, zvolit mu obhájce, činit za něj návrhy, podávat za něj žádosti a opravné prostředky. Je také oprávněn zúčastnit se úkonů, kterých se podle zákona obviněný může zúčastnit.

Zákonným zástupcem osoby, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům je:

- 1) Soudem ustanovený opatrovník (dle § 27 odstavce 2 občanského zákoníku).

Zákonným zástupcem osoby, jejíž způsobilost k právním úkonům je omezena je:

- 2) Je kterýkoliv rodič nezletilé osoby (dle § 27 odstavce 1 občanského zákoníku, § 34 odstavce 1, § 36, 37, 49 zákona o rodině).
- 3) Osvojitel osvojeného nezletilce (dle § 63 zákona o rodině).
- 4) Opatrovník nezletilce (dle § 78 zákona o rodině).
- 5) Kolizní opatrovník nezletilce (dle § 37 odstavce 2, 3, § 81 odstavce 2 zákona o rodině).

- 6) Soudem ustanovený opatrovník osoby, jejíž způsobilost k právním úkonům byla omezena rozhodnutím soudu (dle § 27 odstavce 2 občanského zákoníku).

Tato práva může zákonný zástupce vykonávat ve prospěch obviněného i proti jeho vůli. Pokud by nebyla v zákoně tato úprava, mohl by obviněný vykonávání práv svého zákonného zástupce nejen bránit, ale také je překazit.

Zákonný zástupce má rovněž řadu oprávnění, mezi základní práva patří nahlížení do spisů, musí být vyrozuměn o datu konání hlavního líčení a veřejného zasedání, kde má právo klást vyslýchaným otázky, musí mu být doručována v opise všechna usnesení, proti nimž má obviněný stížnost a stejně tak opis obžaloby. Dle ustanovení § 143 odstavce trestního řádu 1 a § 248 odstavce 2 trestního řádu má právo podávat opravné prostředky.

Osoby se samostatnými obhajovacími právy jsou některé osoby blízké obviněnému anebo také v případě mladistvého orgán pověřený péčí o mládež. Tyto osoby disponují samostatným obhajovacím právem, tzn., že obhajovací práva vykonávají vlastním jménem nikoliv jménem obviněného.

Dle § 247 odstavce 2 trestního řádu příbuzní obžalovaného v přímém pokolení, jeho sourozenci, osvojitel, osvojenec nebo manžel mohou podat odvolání proti rozsudku. Odvolání proti rozsudku podávají vlastním jménem, bez ohledu na to jestli obžalovaný odvolání podal. Důležité je, že tak nemohou činit proti jeho vůli. Mohou podávat také stížnost proti usnesení ve vazbě, návrh na zahlazení odsouzení nebo obviněnému mohou zvolit obhájce.

4 Obviněný v trestním řízení

Nejde-li o důvody nutné obhajoby, je na samotném obviněném, zdali si zvolí obhájce a kdy si ho zvolí. Je pouze na obviněném, kdy zplnomocní obhájce ke své obhajobě, může to být ihned poté, co bylo zahájeno trestní stíhání, tím že bylo obviněnému doručeno sdělení obvinění, obhájce může být zvolen v hlavním líčení, ve veřejném zasedání anebo v jiné době, kdy se koná řízení dle trestního řádu.

4.1 Postavení obviněného v přípravném řízení

První fází trestního řízení je přípravné řízení, které dále můžeme rozdělit do několika forem. Hlavním úkolem přípravného řízení je prověřit podezření ze spáchání trestného činu, shromáždit důkazy o činu a jeho pachateli. Důkazy musí být přesvědčivé, aby na závěr přípravného řízení mohla být podána státním zástupcem obžaloba k soudu I. stupně, nebo aby mohlo být rozhodnuto o postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání, podmíněné zastavení trestního stíhání nebo jeho přerušování.

Postup před zahájením trestního stíhání je upraven v hlavě IX. trestního řádu v ustanoveních § 158 až § 159a. Je to počátek provádění úkonů trestního řízení, kde se nejprve sepíší úřední záznamy o zahájení úkonu, poté provedou neodkladné nebo neopakovatelné úkony. Jde tedy o počátek trestního procesu, jehož úlohou je zajišťovat podmínky, na jejichž základě může být učiněn závěr o přechodu věci do dalšího úseku trestního řízení nebo závěr o tom, že tu takové podmínky chybí a je nutno věc řešit mimo rámec trestního řízení. Úlohy k docílení těchto podmínek jsou odhalování a prověřování skutečností, opatřování nezbytných podkladů pro zahájení trestního stíhání, zajišťování stop a dalších důkazů, získávání nezbytných vysvětlení apod.

Jednou z dalších forem přípravného řízení je dle novely (provedená zákonem číslo 265/2001) členění v závislosti na typovou společenskou nebezpečnost deliktu, a to na tzv. **zkrácené přípravné řízení**, které se řídí ustanovením § 179a – 179h trestního řádu. Tento druh řízení se zabývá tzv. *flagrantními věcmi* (věcmi zřejmými, patrnými, kde nejsou pochybnosti o pachateli činu). Smyslem zkráceného řízení je zjednodušení a zkrácení celého trestního řízení s ohledem na to, že se jedná o jednoduchý trestný čin. Toto je zájem nejen společnosti, ale hlavně státu, aby takovéto činy byly v co nejkratším čase projednány soudem I. stupně.

Standardní přípravné řízení se využije u všech trestných činů, kde může probíhat postup před zahájením trestního stíhání podle § 158 až 159b trestního řádu a vždy se koná vyšetřování dle § 151 až § 157 trestního řádu.

U trestných činů, o nichž rozhoduje krajský soud dle § 17 trestního řádu, kde může probíhat postup před zahájením trestního stíhání dle § 151 až § 159b trestního řádu a vždy se koná rozšířené vyšetřování dle § 168 až § 170 trestního řádu, tehdy mluvíme o **rozšířeném přípravném řízení**.

Důležitým právem osoby, proti níž se vede trestní řízení je: *„Ten, proti němuž se trestní řízení vede, a poškozený mají právo kdykoliv v průběhu přípravného řízení žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo závady v postupu policejního orgánu. Tato žádost není vázána žádnou lhůtou. Žádost je nutno státnímu zástupci ihned předložit a státní zástupce ji musí neprodleně vyřídit. O výsledku přezkoumání musí být žadatel vyrozuměn.“*³⁶

Druhým hlavním úsekem je tzv. **vyšetřování** uvedené v ustanoveních trestního řádu §161 až § 167. I v tomto stádiu přípravného řízení vykonávají úkony hlavně policejní orgány. Je to úsek, který nastává před podáním obžaloby, postoupení věci jinému orgánu nebo zastavení trestního stíhání dle § 161 odstavce 1 trestního řádu. Dle § 162 trestního řádu, vyšetřování koná Služba kriminální policie a vyšetřování Policie České republiky v útvarech stanovených zvláštním zákonem, jiné složky Policie ČR může pověřit ministr vnitra.

Postup při vyšetřování je upraven v ustanovení § 164 trestního řádu. Policejní orgán postupuje z vlastní iniciativy, tak aby byly co nejrychleji v potřebném rozsahu vyhledány důkazy k objasnění všech základních skutečností důležitých k posouzení celého případu. Policejní orgán postupuje podle § 158 odstavce 3 a 4 trestního řádu.

Policejní orgán může připustit účast obviněného na vyšetřovacích úkonech a také mu může umožnit klást otázky svědkům. Takto se zpravidla postupuje, pokud obviněný nemá svého obhájce a je-li na řadě úkon výslechu svědka, který má právo odepřít výpověď.

Cílem vyšetřování je zjistit skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytně nutný pro podání obžaloby státním zástupcem či pro jiný postup ve věci, například postoupení věci jinému orgánu, zastavení či přerušování trestního stíhání.

³⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 157a odstavec 1.

4.2 Postavení obviněného v rámci předběžného projednání obžaloby

Předběžné projednání obžaloby je fakultativním stádiem trestního řízení, které následuje po přípravném řízení za předpokladu, že přípravné řízení skončilo podáním obžaloby. Předběžné projednání obžaloby je také zároveň prvním soudním stádiem trestního řízení, kde rozhodnutí závisí zcela na předsedovi senátu, jestli po přezkoumání obžaloby nařídí projednání obžaloby v senátě či nikoli.

Základní ustanovení týkající se předběžného projednání obžaloby je §185 až § 195 trestního řádu.

V tomto stádiu řízení je orgánem činným v trestním řízení soud, který samostatně rozhoduje o všech otázkách souvisejících s dalším řízením. Jedinou výjimku je oprávnění státního zástupce vzít obžalobu zpět dle § 182 trestního řádu. „*Zpětvzetím obžaloby se věc vrací do přípravného řízení.*“³⁷

Základní význam předběžného projednání obžaloby nám vymezuje ustanovení § 181 odstavec 1 trestního řádu a to: „*Podanou obžalobu je třeba u soudu nejprve přezkoumat z toho hlediska, zda pro další řízení poskytuje spolehlivý podklad, zejména prověřit, zda je dána příslušnost soudu k projednání věci (dle ustanovení § 16 až § 22 trestního řádu), zda v přípravném řízení nedošlo k závažným procesním vadám, které nelze napravit v řízení před soudem, a zda byly v přípravném řízení objasněny základní skutečnosti, bez kterých není možno hlavní líčení provést a v něm rozhodnout. K tomu slouží předběžné projednání obžaloby.*“³⁸

Účelem předběžného projednání obžaloby není v žádném případě rozhodování o vině obviněného. Ve vztahu k hlavnímu líčení má předběžné projednání obžaloby předběžný a přípravný charakter. Pokud je obviněný ve vazbě, musí vždy soud rozhodnout o dalším trvání vazby dle § 192 trestního řádu.

Poté co předseda senátu přezkoumá obžalobu, je dle zákona povinen postupovat dle § 181 odstavce 3 trestního řádu a to tak, že:

1. **Nařídí hlavní líčení**, jestliže obžaloba představuje spolehlivý podklad pro projednání věci v hlavním líčení, tzn., jestliže netrpí žádnými závažnými vadami a není shledán žádný důvod pro předběžné projednání obžaloby v senátě.
2. **Učiní jiný úkon směřující k rozhodnutí věci**, včetně pověření probačního úředníka k úkonům směřujícím k rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního

³⁷ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 182.

³⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 181 odstavec 1.

stíhání nebo o schválení narovnání anebo jinému rozhodnutí věci mimo hlavní líčení.

3. **Nařídí předběžné projednání obžaloby**, neboť obžaloba není náležitým podkladem pro hlavní líčení, trpí nedostatky a z některého z důvodů uvedených v § 186 trestního řádu přichází v úvahu jiné rozhodnutí, než nařízení hlavního líčení.³⁹

Předseda senátu nařídí předběžné projednání obžaloby, je-li splněn některý z důvodů pro předběžné projednání. Důvody pro předběžné projednání obžaloby jsou následující:

- a) Kdy věc patří do příslušnosti jiného soudu.
- b) Kdy věc má být postoupena podle § 171 odstavce 1 trestního řádu.
- c) Pokud jsou tu okolnosti odůvodňující zastavení trestního stíhání podle § 172 odstavce 1 trestního řádu nebo jeho přerušeni podle § 173 odstavce 1 písmene a) až d) trestního řádu, anebo okolnosti odůvodňující podmíněné zastavení trestního stíhání podle § 307 trestního řádu.
- d) Kdy skutek, který je předmětem obžaloby, bude třeba posuzovat podle jiného ustanovení trestního zákona, než podle kterého jej posuzuje obžaloba.
- e) Přípravné řízení nebylo provedeno podle zákona, neboť v něm byly závažným způsobem porušeny procesní předpisy, zejména ustanovení zajišťující právo obhajoby, a takové porušení procesních předpisů nelze napravit v řízení před soudem.
- f) Pokud ve věci nejsou v potřebném rozsahu objasněny základní skutkové okolnosti, bez kterých není možné ve věci rozhodnout.⁴⁰

Povinností předsedy senátu je zjišťovat všechny nedostatky obžaloby, musí ji tedy přezkoumat ze všech hledisek přicházejících v úvahu.

Předběžné projednání obžaloby se ze zásady koná v **neveřejném zasedání**. V případě, že předseda senátu uzná za potřebné, projednání může proběhnout ve **veřejném zasedání** dle ustanovení § 187 odstavce 1 trestního řádu.

Stádium předběžného projednání obžaloby nenahrazuje hlavní líčení a není tedy jeho účelem odstraňovat nedostatky přípravného řízení. Tzn., že výslech obviněného, svědka nebo znalce nepřichází v úvahu. Navíc senát provádí jen takové úkony, které

³⁹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha: Leges 2010, ISBN 978-80-87212-30-1, 509 – 510 s.

⁴⁰ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 186.

směřují ke zjištění předpokladů nutných pro rozhodnutí, které se řídí ustanovením § 188 trestního řádu.

Soud po předběžném projednání obžaloby učiní některé z níže uvedených rozhodnutí:

- a) **předložení věci k rozhodnutí o příslušnosti soudu** (§ 188 odstavec 1 písmeno a) trestního řádu),
- b) **postoupí věc jinému orgánu** (§ 188 odstavec 1 písmeno b) trestního řádu),
- c) **zastavení trestního stíhání** (§ 188 odstavec 1 písmeno c) a odstavec 2 trestního řádu),
- d) **přerušeni trestního stíhání** (§ 188 odstavec 1 písmeno d) trestního řádu),
- e) **vrácení věci státnímu zástupci k došetření** (§ 188 odstavec 1 písmeno e) trestního řádu),
- f) **podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání** (§ 188 odstavec 1 písmeno f) trestního řádu).⁴¹

Rozhodnutí soudu ve stadiu předběžného projednání obžaloby má formu usnesení.

4.3 Postavení obviněného v hlavním líčení

Hlavní líčení je nejdůležitějším stádiem trestního řízení, kde se rozhoduje o hlavní otázce trestního řízení, a to o vině obžalovaného a o trestu, o ochranném opatření nebo o náhradě škody. K významnosti hlavního líčení přispívá to, že se v něm v největší míře uplatňují **základní zásady trestního řízení**, zejména zásada obžalovací, zásada oficiality, vyhledávací, zásada zajištění práva na obhajobu, zásada veřejnosti, ústnosti, bezprostřednosti nebo volného hodnocení důkazů.

Průběh hlavního líčení je v zásadě určen obžalovací zásadou. Obžaloba, obhajoba a rozhodování věci jsou rozděleny mezi samostatné procesní subjekty, jejichž procesní funkce jsou předem dány. Tím je vytvořen základní předpoklad pro sporný průběh řízení.⁴²

Fáze hlavního líčení jsou podrobně upraveny trestním řádem v § 196 - § 231 trestního řádu.

⁴¹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 188.

⁴² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha: Leges 2010, ISBN 978-80-87212-30-1, 518 s.

Jednání u soudu se podle významu rozhodovaných otázek může uskutečnit **veřejným zasedáním a neveřejným zasedáním**.

Veřejné zasedání je určeno k projednávání a rozhodování otázek, které se svým významem a povahou blíží otázkám viny a trestu, které jsou za trestný čin ukládány. Na rozdíl od hlavního líčení, ve kterém se zásadně rozhoduje o obžalobě, ve veřejném zasedání se rozhoduje celá řada různorodých otázek, které spolu jinak nesouvisejí. Ve veřejném zasedání se zpravidla rozhodují otázky, které navazují na rozhodnutí učiněná v hlavním líčení.⁴³

Neveřejné zasedání je vyhrazeno pro jednání soudu, kdy se rozhodují otázky méně významné, přičemž není zásadně třeba provádět důkazy výslechem obviněného, svědků a znalců nebo probírat věc za účasti procesních stran. Neveřejné zasedání je oprostěno od řady formalit a rozhoduje se v něm o otázkách, o nichž je žádoucí rozhodnout urychleně.⁴⁴

Soud má v hlavním líčení rozhodující úlohu, je nezávislý a je vázán pouze zákonem. Přezkoumává obvinění obsažená v obžalobě a provádí o nich důkazy za účasti stran trestního řízení. Soud odpovídá za úplné a správné zjištění skutkového stavu věci a zákonné rozhodnutí. Po podání obžaloby soud postupuje z úřední povinnosti. V průběhu hlavního líčení je role soudu rozdělena mezi předsedu senátu a senát, v případě samosoudce má stejná práva a povinnosti jako senát a jeho předseda.

Činnost **státního zástupce** je uvedena v ustanovení § 2 odstavce 5 a § 180 odstavce 2, 3 trestního řádu. Státní zástupce je povinen prokazovat vinu obžalovaného, v této souvislosti je i povinen předkládat a navrhopvat důkazy před soudem. Státní zástupce, který rozhodoval v přípravném řízení o podání obžaloby má v řízení před soudem postavení strany. Má právo vzít obžalobu zpět až do doby, kdy se soud odebere k závěrečné poradě. Pokud státní zástupce stáhne obžalobu, věc se vrací zpět do přípravného řízení.

Policejní orgán je v řízení před soudem činný jen na žádost soudu. Podle § 183 odstavec 1 trestního řádu kdykoliv v průběhu řízení před soudem může předseda senátu požádat policejní orgán o opatření jednotlivého důkazu, o předvedení osoby nebo o doručování písemností. Policejní orgán je povinen mu urychleně vyhovět.

⁴³ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha: Leges 2010, ISBN 978-80-87212-30-1, 509 – 551 s.

⁴⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha: Leges 2010, ISBN 978-80-87212-30-1, 509 – 551 s.

Osobě obviněného je v trestním řízení zaručeno právo na obhajobu a to prostřednictvím jeho obhájce. Ani jeden z nich nemá právo se účastnit úkonu, které provádí předseda senátu respektive samosoudce při přípravě hlavního líčení. V momentě provádění důkazů je strana obhajoby rovnocenná se státním zástupcem. Obviněnému však zůstává právo se hájit dle svého přesvědčení.

Pro správné a náležité splnění smyslů trestního řízení je zapotřebí, aby bylo hlavní líčení dobře připraveno (mluvíme o tzv. **přípravě hlavního líčení**). Trestní řád zejména stanoví, jaké úkony musí předseda senátu předem učinit pro úspěšný průběh hlavního líčení (§ 196 - § 198, nebo § 183 § 184 trestního řádu). „*Obecným cílem přípravy k hlavnímu líčení je dosáhnout projednání obžaloby a rozhodnutí o ní uceleně v jediném hlavním líčení bez odročení (§ 198 odstavec 3 trestního řádu).*“⁴⁵

Doručení obžaloby nastane, pokud výsledky přípravného řízení dostatečně odůvodňuje postavení obviněného před soud. Poté neučiní-li soud některá z rozhodnutí v § 188 odstavci 1,2 trestního řádu, dá doručit *opis obžaloby* dle ustanovení § 196 trestního řádu. Doručení může být provedeno několika způsoby:

- a) Obžalovanému do vlastních rukou, kdy náhradní doručení není přípustné (dle § 64 odstavce 1 písmene a) trestního řádu).
- b) Obhájci.
- c) Zákonnému zástupci obžalovaného v případě, že obžalovaný je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je-li jeho způsobilost omezena.
- d) Orgánu pověřenému péčí o mládež v řízení proti mladistvým (dle § 294 trestního řádu).
- e) Poškozenému.
- f) Zúčastněné osobě.

Osoby, jimž se doručuje opis obžaloby, je nutno zároveň vyzvat, aby soudu včas sdělily návrhy na provedení dalších důkazů v hlavním líčení.⁴⁶

Předvolání k hlavnímu líčení a vyrozumění o něm je dalším úkonem prováděným při přípravě na hlavní líčení. K hlavnímu líčení se předvolávají osoby, jejichž přítomnost je nutná. Podle trestního řádu se k hlavnímu líčení předvolává zpravidla osoba, proti níž se vede trestní řízení (obžalovaný), svědek nebo svědci (dle § 98 trestního řádu), znalci (dle § 106 trestního řádu). U hlavního líčení je nutná

⁴⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha: Leges 2010, ISBN 978-80-87212-30-1, 521 s.

⁴⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha: Leges 2010, ISBN 978-80-87212-30-1, 521 s.

přítomnost obhájce při nutné obhajobě a státního zástupce. Obžalovaný musí být soudem předvolán ke každému typu hlavního líčení (odročené hlavní líčení). Obžalovaný má právo se účastnit hlavního líčení ze zákona, bez jeho přítomnosti lze pokračovat jen v případech stanovených trestním řádem § 202 odstavec 2 až 4.

Nařízení hlavního líčení. Datum hlavního líčení je určeno předsedou senátu, kdy je nechán zúčastněným osobám čas potřebný k přípravě na hlavní líčení. Lhůta k přípravě je nejméně pět pracovních dní, pokud není uvedeno jinak. Po nařízení hlavního líčení nazýváme osobu, proti níž se vede trestní řízení obžalovanou.

Další opatření související s přípravou hlavního líčení. Tato opatření učiní předseda senátu, aby bylo zajištěno řádného průběhu řízení, a aby bylo soudem rozhodnuto bez odročení.

- a) Zajištění účasti náhradního soudce nebo přísedícího (§ 197 odstavec 1 trestního řádu).
- b) Zajištění obhájce obviněnému.
- c) Zajištění, aby soud měl po ruce věcné a listinné důkazy.
- d) Opatření k přípravě posudku znalce (§ 107 trestního řádu).
- e) Žádost policejnímu orgánu o opatření jednotlivého důkazu (§ 183 odstavec 1 trestního řádu).
- f) Přibrání konzultanta (§183 odstavec 2 trestního řádu).
- g) Opatření k ochraně ohrožených svědků a osob jim blízkých (§ 183a odstavec 4 trestního řádu).
- h) Vyžádání podkladů prostřednictvím probačního úředníka, zejména podkladů k osobě obviněného potřebných k rozhodnutí soudu.

Jinými rozhodnutími rozumíme skutečnosti, které vyjdou najevo během přípravy hlavního líčení, odůvodňující rozhodnutí o zastavení nebo přerušení trestního stíhání, schválení narovnání anebo podmíněné zastavení trestního stíhání. Nastane-li tak předseda senátu zařídí jejich neprodlené vyřízení mimo hlavní líčení.

Předseda senátu je povinen během hlavního líčení sledovat, zda důvody pro držení obžalovaného ve vazbě stále trvají. V případě, že státní zástupce souhlasí s propuštěním obžalovaného z vazby, předseda senátu může rozhodnout o jeho propuštění.

Po novelizaci zná trestní řád i možnost provést důkaz mimo hlavní líčení, to za určitých podmínek. Jde zejména o situace, kdy se některá z předvolaných osob

nedostaví, a proto musí být líčení odročeno. Navíc se nedá ani vyloučit, že výslech osob nebude možné později provést, například z důvodu nedosažitelnosti či nepřítomnosti v ČR. V ustanovení §183a trestního řádu jsou uvedeny podmínky, za kterých je možné provést důkazy mimo hlavní líčení.

Průběh hlavního líčení lze zpravidla vyjádřit takto:

- a) Počátek hlavního líčení
- b) Dokazování
- c) Závěr hlavního líčení
- d) Rozhodnutí soudu v hlavním líčení

Počátek hlavního líčení začíná tím, že předseda senátu sdělí věci, které budou projednávány. Následuje zjištění, zda se dostavily osoby, které byly předvolány nebo vyrozuměny a dále se zjistí jejich skutečnost. Jestliže jsou nebo mají být přítomny osoby, jež mají právo na lhůtu k přípravě na hlavní líčení, soud prověří, zda tato lhůta byla zachována. V případě, že by se některá ze stran nedostavila, soud po vyslyšení přítomných stran rozhodne zda se líčení může přesto provést, nebo zda bude odročeno dle § 205 trestního řádu.

Protože je hlavní líčení těžištěm procesu dokazování, je nutné, aby se ho účastnily obě nejdůležitější strany trestního řízení. Jednou stranou je státní zástupce podávající obžalobu a zastupující ji před soudem. Na druhé straně je obviněný (obžalovaný), proti němuž se trestní řízení vede. Za jejich současné přítomnosti lze v potřebném rozsahu provést dokazování, zhodnotit výsledky a vyvodit z nich správné skutkové závěry.

Jednou z hlavních záruk obhajoby obžalovaného je účast na hlavním líčení a to v každém případě. Dle § 202 odstavce 2 až 4 trestního řádu lze hlavní líčení konat nebo v něm pokračovat bez přítomnosti obžalovaného.

Po zahájení hlavního líčení musí státní zástupce přednést obžalobu a dále se poškozený může připojit do trestního řízení s náhradou škody, a to pouze do začátku dokazování.

Dokazování je dalším stupněm průběhu hlavního líčení. Dokazováním v trestním řízení je zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení, jehož účelem je umožnit těmto orgánům poznání skutečností důležitých pro jejich rozhodnutí, vyhledat důkazy o nich, důkazy provést a zjištěné poznatky procesně zajistit, prověřit a zhodnotit. Cílem dokazování je zjistit skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti.

Důležité je zachovat možnost obviněného se při výslechu vyjádřit ke stíhanému skutku a případně ke své účasti na jeho spáchání. Na druhou stranu obviněný není povinen vypovídat, musí mu být dána možnost se v rámci hlavního líčení k výslechu vyjádřit, i když výpověď odmítl.

Předseda senátu jednak řídí hlavní líčení, ale také zpravidla provádí všechny důkazy. Předseda senátu může pověřit člena senátu nebo státního zástupce provedením důkazu nebo úkonu. Samotné dokazování začíná výslechem obžalovaného a to k obsahu obžaloby. Dle § 91 odstavce 1 trestního řádu má obžalovaný právo, nikoli povinnost vypovídat a k výpovědi ani k dokazování nesmí být žádným způsobem nucen. Výpověď obžalovaného k obsahu obžaloby v hlavním líčení musí být zaprotokolována tak aby z protokolu o hlavním líčení bylo jasné, že byl při výslechu obžalovaného dodržen zákonem stanovený postup (tj. zjištění totožnosti obžalovaného, objasnění podstaty sdělení obviněného, poučení o právech).

Pokud se u hlavního líčení objeví podstatné rozpory mezi dřívější výpovědi obžalovaného a jeho výpovědi učiněnou v hlavním líčení, musí jej soud na tyto skutečnosti upozornit a zároveň se jej dotázat na příčiny těchto změn.⁴⁷

Co se týká pořadí provádění důkazů, předseda senátu je vázán pouze ustanovením § 207 odstavec 1 trestního řádu, tak že dokazování začíná výslechem obžalovaného a pro další dokazování jedná podle své vlastní úvahy.

Hlavní líčení je ústní a důkaz výpověďmi svědků, znalců, obžalovaného se provádí tak, že soud uvedené osoby sám vyslýchá dle ustanovení § 2 odstavce 11 trestního řádu.

Na závěr předseda senátu prohlásí dokazování za skončené, jestliže strany nemají důkazní návrhy, anebo rozhodl-li senát, že se další důkazy nepřipouští dle ustanovení § 216 odstavec 1 trestního řádu.

Závěr hlavního líčení je tvořen dvěma samostatnými úkony: **Závěrečnou řečí a právem obžalovaného na poslední slovo.**

Pořadí závěrečných řečí se řídí ustanovením § 216 trestního řádu. Závěrečnou řeč začíná státní zástupce, poté promluví poškozený, zúčastněná osoba, obhájce obžalovaného anebo sám obžalovaný. Má-li poškozený nebo zúčastněná osoba zmocněnce, promluví zmocněnec. Obhájce obžalovaného, případně obžalovaný mluví vždy poslední a tento postup je upraven ustanovením § 216 odstavec 2 trestního řádu.

⁴⁷ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha: Leges 2010, ISBN 978-80-87212-30-1, 529 s.

Každá z osob, která má právo na závěrečnou řeč, může tak provést až poté co jí bylo uděleno slovo předsedou senátu.

Pokud by nastal případ, že po závěrečné řeči obžalovaného nebo jeho obhájce se znovu ujal řeči státní zástupce, má právo obviněný či obhájce na toto odpovědět, v této situaci mluvíme o tzv. *právu na repliku*, kdy se toto právo se řídí ustanovením § 216 odstavec 3 trestního řádu.

Důležité pro závěrečnou řeč je, že trestní řád nevymezuje její obsah, ale pokud řečník zcela vybočuje z rámce projednávané věci, může jej předseda senátu přerušit či upozornit, aby se řečník držel tématu projednávané věci.

Obsahem závěrečné řeči státního zástupce je rozbor a zhodnocení skutkových okolností, důkazů nebo závažnosti spáchaného činu, které byly v hlavním líčení provedeny. Státní zástupce uvede, které skutečnosti považuje za prokázané a které nikoliv, a jak by bylo podle jeho názoru potřebné skutek právně kvalifikovat. Co se týká výroku o trestu, státní zástupce zejména uvede, jaký druh trestu navrhuje uložit a v jaké sazbě. Navrhuje-li, aby byl obžalovanému uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, odůvodní svůj návrh včetně zařazení do příslušného typu věznice. Bude žádoucí, aby se státní zástupce ve své závěrečné řeči zabýval i možnostmi nápravy pachatele a jeho poměry.⁴⁸

Obsahem jiných závěrečných řečí je opět shrnutí výsledků dokazování v hlavním líčení, z pohledu obhájce poukázání na skutkovou nebo právní stránku předmět řízení, kdy obhájce zpravidla přednese závěrečný návrh a zdůrazní, co obžalovanému prospívá.

Trestní řád poskytuje obžalovanému právo **posledního slova**. Obžalovaný jej může využít po skončení závěrečných řečí a před odchodem senátu k závěrečné poradě. Účelem tohoto práva je umožnit obžalovanému uplatnění vlastní obhajoby v těch směrech, které považuje za důležité, a naposled tak ovlivnit úvahy soudu ve svůj prospěch. Dle ustanovení § 217 trestního řádu nesmějí být nikým obžalovanému kladeny otázky. Trestní řád dává oprávnění předsedovi senátu přerušit poslední slovo, pouze pokud by vybočovalo z rámce projednávané věci nebo by působilo urážlivě a rušivě dle § 203 odstavec 2 trestního řádu.

⁴⁸ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha: Leges 2010, ISBN 978-80-87212-30-1, 534 s.

Pokud by soud vzhledem k závěrečným řečem nebo při závěrečné poradě zjistil, že je třeba ještě některou okolnost objasnit, usnese se, že dokazování bude doplněno a v hlavním líčení pokračuje. Po doplnění dokazování je třeba dát znovu slovo k závěrečným řečem dle § 218 trestního řádu a obžalovanému musí být uděleno poslední slovo.

Hlavní líčení končí **rozhodnutím** soudu. Pomocí rozhodnutí soud realizuje účel trestního řízení. Dle ustanovení § 220 odstavec 1 trestního řádu soud může rozhodovat jen o skutku, který je uveden v žalobním návrhu. Soud může přihlížet pouze ke skutečnostem, které byly probrány během hlavního líčení a smí se opírat jen o důkazy, které byly provedeny v hlavním líčení.

Rozhodnutí patří mezi nejdůležitější úkony trestního řízení. Trestní řád u mnoha rozhodnutí stanoví jeho přesný obsah a formu. Rozhodnutí můžeme rozdělit do tří skupin a trestní řád je upravuje v ustanovení § 221 až § 230 trestního řádu.

a) Rozhodnutí meritorní povahy. Je to odsuzující anebo zprošťující rozsudek, usnesení o zastavení trestního stíhání, usnesení o schválení narovnání, usnesení o postoupení věci mimosoudnímu orgánu, usnesení o odstoupení od trestního stíhání v trestních věcech mladistvých. Tato rozhodnutí po nabytí právní moci představují překážku věci rozhodnuté.

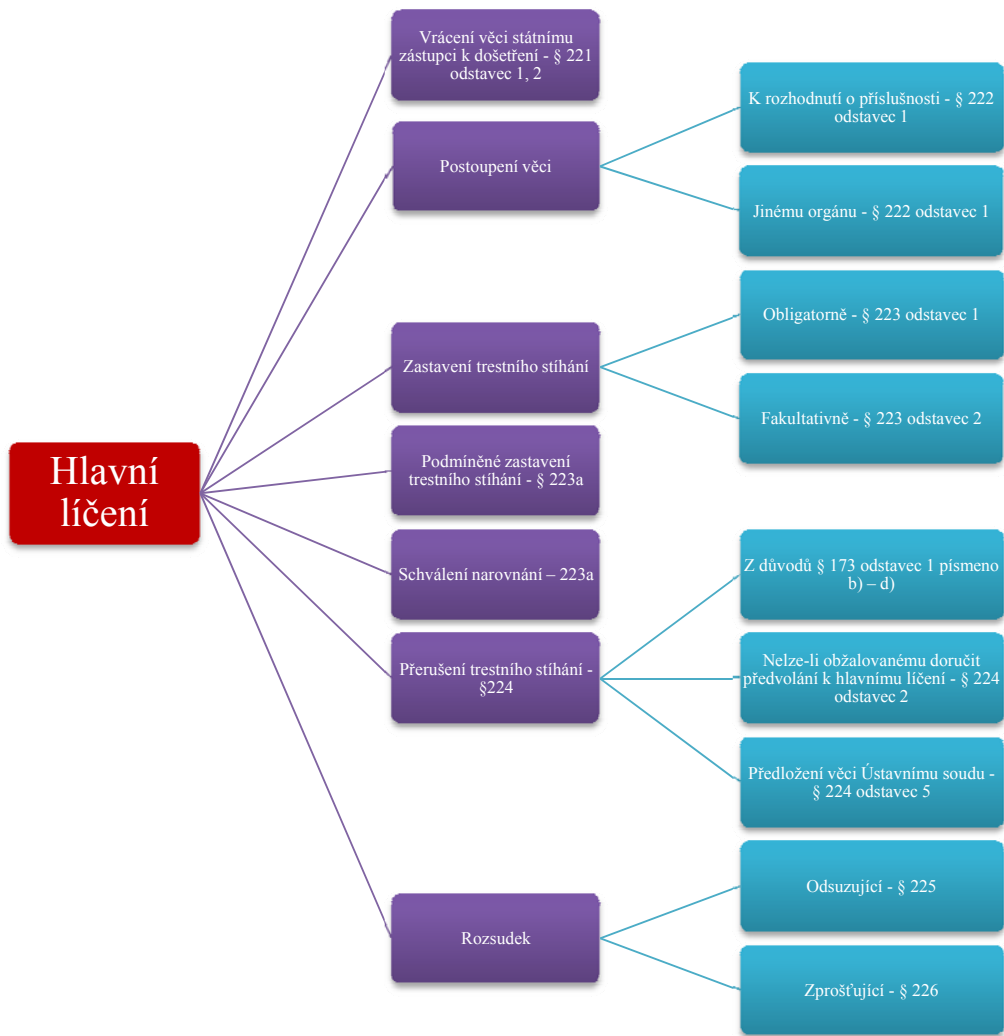
b) Rozhodnutí zatímní povahy. Jedná se například o usnesení o přerušení trestního stíhání, usnesení o postoupení věci jinému orgánu, usnesení o vrácení věci státnímu zástupci k došetření. Tato rozhodnutí neřeší věc konečným způsobem, nepředstavují překážku věci rozhodnuté.

c) Podmíněné zastavení trestního stíhání. Mluvíme o rozhodnutí tzv. mezitímní povahy, které se po uplynutí zkušební doby za podmínek stanovených v ustanovení § 308 odstavce 3 trestního řádu stává rozhodnutím meritorním. (poté co se obviněný osvědčil, neboli po uplynutí lhůty jednoho roku nastávají účinky zastavení trestního stíhání dle § 11 odstavec 1 písmeno f) trestního řádu).

Soud může rozhodnout jen jedním z uvedených způsobů o témže skutku. Pokud je předmětem obžaloby více samostatných skutků, může o každém z nich rozhodnout různými způsoby.⁴⁹

⁴⁹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 1. vydání. Praha: Leges 2010, ISBN 978-80-87212-30-1, 548-549 s.

Přehled jednotlivých způsobů rozhodnutí:⁵⁰

4.4 Postavení obviněného v odvolacím řízení

Odvolání je jedním z řádných opravných prostředků, které lze podat proti dosud nepravomocnému rozsudku prvního stupně. Stejně jako jiné opravné prostředky tak i odvolání respektive následné odvolací řízení je účinné po předložení odvolacímu soudu k tomu oprávněnou osobou. Trestné stíhání končí jen tehdy, pokud soud rozhodl o obžalobě rozsudkem a pokud proti tomuto rozsudku nebylo podáno odvolání některou z oprávněných osob a rozsudek následně nabyl právní moci.

⁵⁰ Jelínek J. a kol. Trestní právo procesní. Nakladatelství Eurolex Bohemia Praha, 2002, ISBN 80-86432-20--3, 417 s.

Obžalovaný může napadnout rozsudek soudu pouze odvoláním podaným ve svůj prospěch. Zpravidla pro nesprávnost některého výroku, který se ho přímo týká. Napadnout, může také výrok o vině, výrok o trestu, o ochranném opatření nebo výrok o povinnosti nahradit poškozenému škodu způsobenou trestným činem. V zastoupení obžalovaného nebo jeho jménem, mohou podat odvolání v jeho prospěch zákonný zástupce nebo obhájce, ale také státní zástupce, příbuzní v přímém pokolení, sourozenci, osvojitel, osvojenec, manžel a druh.

Odvoláním lze rozsudek soudu prvního stupně napadat:

- a) Všechny výroky soudu, proti nimž má odvolatel právo podat odvolání dle ustanovení § 120 odstavec 1 písmeno c) a § 246 odstavec 1 trestního řádu.
- b) Skutečnost, že některý z výroků nebyl učiněn dle ustanovení § 246 odstavec 2 trestního řádu.
- c) Řízení, které předcházelo rozsudku, ve kterém podle odvolatele došlo k procesním pochybením dle ustanovení § 246 odstavec 2 trestního řádu.

Trestní řád výslovně nestanoví důvody odvolání ani nevymezuje jejich okruh. Oprávněná osoba může napadnout rozsudek z jakýchkoliv důvodů, které považuje ze svého pohledu za významné. Avšak dle § 249 odstavce 1 trestního řádu musí být odvolání vždy odůvodněno. Odvolání je třeba podložit takovými důvody, aby bylo jasné, kde a jak je rozsudek napadán nebo jaké vady jsou mu vytýkány.

Zde je výčet obecných důvodů, kterým je možné rozsudek napadnout:

1) Pro nesprávnost výroků rozsudku dle § 246 odstavce 1 trestního řádu, vady skutkové i právní.

- a) **Vady skutkové** se zakládají na tom, že skutkový stav věci neodpovídá zákonným požadavkům (§ 2 odstavec 5 a 6 trestního řádu).

- Neúplnost skutkového zjištění.
- Nesprávnost skutkového zjištění.
- Nejasnost skutkového zjištění.
- Rozpornost skutkového zjištění.

- b) **Vady právní**, zpravidla se jedná o nesprávné použití právní norem.

Procesněprávní vady. Způsobená porušením procesních ustanovení o rozsudku.

Hmotněprávní vady. Týkají se zejména výkladu a aplikace trestního zákona.

2) Porušení ustanovení o řízení. Pokud toto porušení mohlo způsobit, že výrok je nesprávný nebo chybí. Pro uplatnění důvodu stačí jen možnost, aby uvedené porušení mělo dané důsledky.

Osoby oprávněné podat odvolání.

Osoby, které mohou podat odvolání, jsou stanoveny trestním řádem. Obecně je pro podání odvolání oprávněn státní zástupce, obžalovaný, osoby se samostatným odvolacím právem, poškozený a zúčastněná osoby.

Státní zástupce má k dispozici nejširší odvolací právo. Odvolání může podat jak ve prospěch, tak i v neprospěch obžalovaného (a to i proti jeho vůli), poškozeného nebo zúčastněné osoby.

Obžalovaný je další osoba, která má právo podat odvolání proti rozsudku soudu, ale jen a pouze ve svůj prospěch. Rozsudek je oprávněn napadnout pro nesprávnost jen takového výroku, který se ho přímo týká.

Za **zúčastněnou osobu** může podat odvolání její zákonný zástupce (dle ustanovení § 42 odstavec 3 trestního řádu) nebo zmocněnec (dle ustanovení § 51 trestního řádu).

Poškozený má právo podat odvolání pouze v případě, že uplatnil v trestním řízení nárok na náhradu škody, řádně a včas, a to pouze do výroku o náhradě škody. Za poškozeného může podat odvolání jeho zákonný zástupce nebo zmocněnec.

Odvolání se podává u soudu, proti jehož rozsudku směřuje, a to do osmi dnů od doručení opisu rozsudku.⁵¹ Odvolání respektive jeho forma není zákonem předeepsána, avšak dle ustanovení § 59 odstavce 3 trestního řádu musí být z jeho obsahu patrné, které rozhodnutí napadá a kdo je činí. Dle trestního řádu je tedy lhůta pro podání odvolání osm dnů a začíná se počítat od doručení opisu rozsudku.

Odvolání musí být dle § 249 trestního řádu ve stanovené lhůtě odůvodněno tak, aby bylo zcela patrné ve kterých výrocích, je rozsudek napadán a jaké vady jsou vytýkány rozsudku. Státní zástupce je povinen v odvolání uvést zda se podává ve prospěch nebo v neprospěch obviněného.

Zákon vedle lhůt pro podání odvolání také upravuje lhůty k odstranění vad odvolání. Tyto lhůty stanoví nezávisle na lhůtách pro podání předseda senátu.

⁵¹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 248 odstavec 1.

Dle ustanovení § 250 trestního řádu je zaručena svoboda odvolacího práva, to tak, že odvolatel je oprávněn **odvolání se vzdát** nebo **vzít zpět**.

Vzdát se odvolání se lze jen výslovným vyhlášením vůči soudu, který ve věci rozhodoval. Vzdali se obžalovaný možnosti odvolání, nemůže jej pak podat ani prostřednictvím svého obhájce. Odvolání se lze účinně vzdát až po vyhlášení rozsudku, však nezávisle na doručení opisu rozsudku.

Osoba, která **odvolání** podala, může je výslovným prohlášením **vzít zpět**, a to až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Odvolání, které podal obhájce obžalovaného nebo jeho zákonný zástupce, může být vzato zpět jen s výslovným souhlasem obžalovaného. Výjimku tvoří zpětvzetí odvolání státním zástupcem, který tak může provést bez souhlasu obžalovaného.

Vzdání se a zpětvzetí odvolání jsou neodvolatelné.

4.5 Postavení obviněného ve vykonávacím řízení

Vykonávací řízení je upravováno ustanovením § 315 až § 362 trestního řádu a navazuje na vydání rozhodnutí. Hlavním účelem vykonávacího řízení je zajistit uskutečnění obsahu vydaného rozhodnutí. Výkonem rozhodnutí se má dokončit dosažení účelu trestního řízení a zajistit tak účinnost a neodvratnost odkládaných trestních sankcí.

Rozhodnutí vykonává, nebo zařizuje ten orgán, který rozhodnutí učinil. V řízení před soudem rozhodnutí senátu vykonává nebo jeho výkon zařizuje předseda senátu.⁵²

Vykonávací řízení není obligatorním stádiem trestního řízení. Tzn., že pokud si to případ respektive obsah rozsudku nevyžaduje, nemusí být vůbec realizováno (jde například o usnesení o zastavení trestního stíhání, propuštění obviněného z vazby, kde je výkon rozhodnutí splněn dobrovolně). Na druhé straně jsou zde rozhodnutí, která lze uskutečnit právě jen výkonem rozhodnutí (například kdy věc byla ukončena odsuzujícím rozsudkem).

Základní právní úpravou vykonávacího řízení je ustanovení **trestního řádu** o vykonávacím řízení § 315 až § 362. Zde je však výkon rozhodnutí upraven jen rámcově. Podrobnější pravidla určují další používané předpisy a to **zvláštní zákony** (zákon č.169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, zákon č.293/1993 Sb. o výkonu

⁵² Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 315 odstavec 1.

vazby, zákonč.555/1992 Sb. o vězeňské službě a Justiční stráží České republiky a další), **vyhlášky** (vyhláška č.37/1992 Sb. vydávající jednací řád pro okresní a krajské soudy, vyhláška č.378/2004 Sb. vydávající řád výkonu trestu odnětí svobody, vyhláška č.61/2001 Sb. vydávající řád výkonu vazy a další) nebo **interní předpisy**, které zpravidla usměrňují postup při výkonu rozhodnutí (publikace pod č. 1/2002 sbírka instrukcí a sdělení Ministerstva spravedlnosti).⁵³

⁵³ Dagmar Císařová, Jaroslav Fenyk a kol., 2006, ISBN 80-7201-594-X, 725 s.

5 Druhá část

V této části mé bakalářské práce bych chtěl ukázat jakými způsoby je o odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody postaráno z pohledu jejich právního vědomí a jejich aktivit v průběhu výkonu trestu. Odsouzení se během přibližně jednoho měsíce seznamují s veškerými právními normami (zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a změně některých souvisejících zákonů a další), které upravují výkon trestu, a také se svými právy a povinnostmi.

Dokument, který se objevuje v mé bakalářské práci je užíván ve věznici Oráčov, více příloha číslo 1 a informuje nastupující vězně o jejich právech a povinnostech. Věznice Oráčov je profilována jako věznice s ostrahou a oddělením s dozorem a je určena pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených mužů.

Dalším přílohou (příloha číslo 2), která je v mé práci obsažena je tematický plán ve věznici Oráčov.

5.1 Poučení

„Při přijetí do výkonu trestu musí být odsouzený prokazatelně seznámen se svými právy a povinnostmi podle tohoto zákona a řádu výkonu trestu a s vnitřním řádem věznice.“⁵⁴

Na začátku poučení se objevují základní informace jako kdy a kde byl odsouzený poučen. Následuje pak jméno, příjmení a identifikační kód odsouzeného.

Poučení informuje odsouzeného jednak o jeho právech během pobytu ve věznici, povinnostech, které je povinen ve výkonu trestu dodržovat. Odsouzený se také dozví, jaké například osobní věci si může ponechat během výkonu trestu, nebo kdy má právo na návštěvu, telefon či nákup. Jedna z částí poučení se zabývá omezením odsouzeného jeho práva a svobod. Závěrem jsou ustanovení o výkonu trestu matek nezletilých dětí a práva mladistvých odsouzených.

Na závěr odsouzený napíše vyjádření, zda tomuto poučení rozumí a podepíše se. Následuje informace, kdo toto poučení provedl, jeho hodnost, funkce a podpis.

⁵⁴ Předpis č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, § 6 odstavec 2.

5.2 Tematický plán

Tematický plán je plán pro odsouzené vězně vyřazené z nástupního oddělení a umístěné na oddíl ve věznici s ostrahou. Odsouzení jsou s uvedenými tématy seznamovány formou aktivit. Vše níže uvedené v tematickém plánu zajišťují sociální pracovníci ve věznici na jednotlivých oddílech. Na základě písemných žádostí je odsouzeným poskytováno poradenství i mimo rámec těchto aktivit.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo uvést, charakterizovat a celkově přiblížit laické veřejnosti základní informace a pojmy, které jsou spojené s osobou obviněného a jeho postavením v trestním řízení. Všechny získané informace jsem se snažil formulovat tak, aby jim v jejich základní struktuře porozuměl především laický čtenář, a lépe tak pochopil strukturu a základní principy trestního řízení.

Domnívám se, že základní znalosti o trestním řízení, potažmo o obviněném a jeho obhájci nebo i o právech a povinnostech orgánů činných v trestním řízení, by v základní formě měl mít každý občan, protože nikdy nevíte, kdy se dostanete do situace, kdy budete alespoň rámcově potřebovat znát, jaká práva nebo povinnost má osoba obviněná nebo policejní orgán v trestním řízení, nebo kdy budete potřebovat kvalifikované právní rady ze strany obhájce. Dále se v této souvislosti domnívám, že běžné informace o trestním řízení uváděné prostřednictvím médií (např. v tisku, v televizi, na internetu) bývají většinou značně zkreslené, zavádějící a neodpovídají reálné skutečnosti případu, což však laická veřejnost na rozdíl od veřejnosti odborné nedovede posoudit a rozeznat. Proto cílem této práce bylo především přiblížit laické veřejnosti alespoň základní a přehledné informace související s postavením obviněného v trestním řízení tak, aby laická veřejnost měla v této oblasti práva alespoň základní přehled a mohla např. poté i lépe zpracovat informace o trestních věcech uváděné v médiích.

Pro druhou část mé bakalářské práce jsem získal informace a dokumenty z mého pohledu velmi zajímavé, neboť se domnívám, že naprostá většina osob nastupujících do výkonu trestu nemá žádné právní povědomí, když teprve po nástupu do věznice se odsouzení seznamují se základními předpisy souvisejícími s jejich právy a povinnostmi ve výkonu trestu.

Vypracováním této práce jsem si na jedné straně rozšířil obzor o právním systému ČR, a to především z hlediska trestního práva a na straně druhé jsem si uvědomil, že je důležité a užitečné vědět co jako občan můžete, musíte a jaké máte práva nebo povinnosti a také jaké mají práva a povinnosti orgány činné v trestním řízení.

Seznam použité literatury

Literární zdroje

1. Dagmar Císařová, Jaroslav Fenyk a kol. *Trestní právo procesní*. Praha : Linde Praha, a.s., 2006. 871 s. ISBN 80-7201-594-X.
2. JELÍNEK, Jiří ; SLOVÁK, Zdeněk . *Rozhodnutí ve věcech trestních*. Praha : Eurolex Bohemia, 1999. 260 s. ISBN 80-902752-0-6.
3. Jelínek, J. a kol. *Trestní právo procesní*. Praha : Eurolex Bohemia, 2002. 612 s. ISBN 80-86432-20--3.
4. Jelínek, J. a kol. . *Trestní právo procesní*. Praha : Leges, 2010. 784 s. ISBN 978-80-87212-30-1.
5. SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha : ASPI, a.s., 2009. 392 s. ISBN 978-80-7357-414-7.
6. Šámal, P. a kol. *Přípravné řízení trestní*. Praha : C.H.Beck, 2003. 1443 s. ISBN 80-7179-741-3.
7. Šámal, P. a kol. *Trestní řád*. Praha : C.H.Beck, 2005. 1432 s. ISBN 80-7179-405-8.
8. VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. Praha : C.H.Beck, 2002. 457 s. ISBN 82-7179-612-3.

Elektronické zdroje

1. Business center [online]. 2011 [cit. 2011-02-15]. *Zákony a právní normy*. Dostupné z WWW: <<http://www.business.center.cz>>.
2. *Juristic* [online]. 1999 [cit. 2011-01-12]. *Právní oblasti*. Dostupné z WWW: <<http://www.juristic.cz>>.
3. *Justice* [online]. 2011 [cit. 2011-04-15]. *Restřík trestů*. Dostupné z WWW: <<http://www.justice.cz>>.
4. *Zákony na webu* [online]. 2011 [cit. 2011-03-15]. *Sbírka zákonů - předpisy*. Dostupné z WWW: <<http://www.judikatura.cz>>.
5. *Národní bezpečnostní úřad* [online]. 2011 [cit. 2011-01-6]. *Právní předpisy*. Dostupné z WWW: <<http://www.nbu.cz>>.
6. Poslanecká sněmovna parlamentu [online]. 2011 [cit. 2010-10-15]. *Listina základních práv a svobod*. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz>>.

Legislativní dokumenty

1. Československo, Zákon číslo 141 z roku 1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). Dostupný z WWW: <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni_rad/>
2. Česko, Zákon číslo 412 z roku 2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti. Dostupný z WWW: <<http://www.nbu.cz/cs/pravni-predpisy/zakon-c-4122005/uplne-zneni-zakona-c-4122005/>>
3. Československo, Zákon číslo 2 z roku 1993 Sb., Listina základních práv a svobod. Dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>>
4. Česko, Zákon číslo 85 z roku 1996 Sb., zákon o advokacii. Dostupný z WWW: <<http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=42>>
5. Česko, Úmluva číslo 209 z roku 1992. Dostupný z WWW: <<http://www.novatrixprint.cz/umluva-o-ochrane-lidskych-prav-a-svobod.html>>
6. Vyhláška číslo 120 z roku 1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.
7. Předpis č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Dostupný z WWW: <<http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb99169&cd=76&typ=r>>

Přílohy

I. Příloha – Poučení odsouzených při nástupu do výkonu trestu do věznice Oráčov

Článek 1

Obecné ustanovení

1. Toto poučení slouží jako prvotní seznámení odsouzeného s jeho právy a povinnostmi podle zákona číslo 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a změně některých souvisejících zákonů, ve znění jejich pozdějších předpisů (dále jen „zákon“), vyhlášky Ministerstva spravedlnosti číslo 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „řád“) a vnitřního řádu věznice (dále jen „vnitřní řád“) při nástupu do výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „výkon trestu“).
2. Pro každou věznici stanoví její ředitel se souhlasem Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR vnitřní řád, který stanoví denní rozvrh chodu věznice, činnost odsouzených a jejich podíl na řešení otázek souvisejících se životem ve věznici.
3. Během výkonu trestu je odsouzený povinen podrobit se vnitřnímu řádu, který rovněž vymezuje druh a oblast činností, které sou pro jednotlivé skupiny odsouzených buď povinné, nebo dobrovolné.
4. Okruh konkrétních činností, kterých je odsouzený povinen se zúčastnit nebo které může vykonávat, jsou stanoveny v programu zacházení.
5. Odsouzený cizinec je o svých právech a povinnostech podle zákona, řádu a vnitřního řádu poučen v mateřském jazyce nebo v jazyce, jemuž rozumí.
6. Všem odsouzeným ve výkonu trestu přísluší stejná práva za podmínek a v rozsahu stanoveném v zákoně.

Článek 2

Příjem a umístování odsouzených

1. Odsouzený nastupuje výkon trestu v určité věznici, Při přijetí do věznice se u odsouzeného provede osobní prohlídka a potřebná hygienická a protiepidemická opatření.

2. Po nástupu do výkonu trestu se nově přijatý odsouzený ubytuje v přijímacím oddělení, kde se podrobí preventivní vstupní lékařské prohlídce včetně nezbytných diagnostických a laboratorních vyšetření.
3. Další umístování do jednotlivých vazebních věznic a věznic (dále jen „věznice“) v souladu s rozhodnutím soudu o zařazení do určitého typu provádí generální ředitelství vězeňské služby (dále jen GŘ VS“) se spoluprací s ředitelem věznice, odsouzený nastoupil k výkonu trestu. Při rozhodování o umístění odsouzeného konkrétní věznice se GŘ VS řídí jména druhem programů zacházení s odsouzenými realizovanými v jednotlivých věznicích. Rozhodnutí o umístění do konkrétní věznice se bez odkladu sdělí odsouzenému.

Článek 3

Osobní a další věci

1. Odsouzený si může u sebe ponechat, v množství přiměřené možnostem jejich uložení v poskytnuté skřínce:
 - a) Písemnosti související s trestním řízením a další úřední písemnosti,
 - b) Fotografie,
 - c) Dopisy,
 - d) Právní předpisy,
 - e) Vlastní knihy, časopisy a noviny,
 - f) Kapesní nebo náramkové hodinky,
 - g) Psací potřeby,
 - h) Elektrický holicí strojek,
 - i) Hrneček na nápoje,
 - j) Základní hygienické potřeby,
 - k) Ruční mlýnek na kávu.
2. Vlastí přenosný přijímač napájený s vlastního zdroje, který je jeho součástí, se umožní používat po provedení kontroly technických parametrů ke zjištění, zda nebylo instalováno nežádoucí zařízení. Provedení kontroly zajistí na náklady odsouzeného správa věznice.
3. V případě porušení označení dokumentující neporušenost přijímače po kontrole nesmí odsouzený přijímač užívat, dokud na své náklady neumožní provedení kontroly.

4. Odsouzenému je umožněno půjčovat si knihy z vězeňské knihovny nebo společenské hry.
5. O ponechání jiných věcí rozhoduje ředitel věznice nebo jím pověřený zaměstnanec Vězeňské služby.

Článek 4

Stravování odsouzených

Odsouzenému je poskytována strava v hodnotách, které odpovídají požadavku udržení zdraví a přihlížejí k zdravotnímu stavu, věku a obtížnosti vykonávané práce, přičemž věznice přihlíží k požadavkům kulturních a náboženských tradic odsouzených.

Článek 5

Korespondence

Odsouzený může přijímat a na svůj náklad odesílat korespondenci bez omezení., Korespondence podléhá kontrole, která zahrnuje též seznámení se s obsahem písemností. Pokud obsah korespondence zakládá podezření z přípravy nebo páchaní trestního činu, je tato zadržena a předána orgánu činném v trestním řízení.

Článek 6

Přijetí balíčku

1. Odsouzený má právo dvakrát ročně přijmout balíček s potravinami a věcmi osobními potřeby do hmotnosti 5 kg, který mu může být zaslán poštou nebo předán při návštěvě.
2. Balíček může být odsouzenému zaslán poštou nebo předán při návštěvě.
3. Odsouzený si může na svůj náklad objednat knihy, denní tisk, časopisy a věci potřebné k vedení běžné korespondence, které mohou odsouzenému zaslat též jeho příbuzní nebo jiné osoby, přičemž se v takovém případě na jejich zaslání nevztahuje omezení uvedené v zákoně.
4. Balíčky podléhají kontrole Vězeňské služby a odsouzenému nebudou předány věci, které odporují účelů trestu, nebo které není dovoleno mít u sebe. Pokud Vězeňská služba zjistí technickými prostředky či jiným způsobem, že balíček obsahuje

nepovolené věci, je oprávněna balíček nebo jeho část vrátit zpět odesílateli na náklady odsouzeného.

5. Zakládá-li obsah balíčku nebo jeho nepředaná část důvodné podezření ze spáchání přestupku nebo jiného správního deliktu anebo trestního činu odesílatelem balíčku, balíček nebo jeho část se spolu s oznámením předá orgán Policie nebo jinému příslušnému orgánu, a jde-li o podezření ze spáchání trestného činu, příslušnému orgánu činnému v trestném řízení.

6. Balíček nesmí obsahovat cennosti, peníze, zbraně a střelivo, mobilní telekomunikační techniku, telekomunikační a radiokomunikační techniku, záznamovou a výpočetní techniku a jejich součástí, návykové látky včetně rostlin nebo chemikálií k jejich přípravě, jedy, výbušné nebo pyrotechnické látky, výbušné předměty, nástražné výbušné systémy, léčiva, alkoholické nápoje, výrobky obsahující líh a jiné těkavé látky, výrobky ve skleněném obalu, potraviny podléhající rychlé zkáze, výrobky v tlakových nádobách (spreje), tiskoviny nebo podobná hnutí, násilí a hrubost, jakož i tiskoviny nebo materiály obsahující popis výroby a použití návykových látek, jedů, výbušnin, zbraní a střeliva.

Článek 7

Návštěvy

Odsouzený má právo přijímat návštěvy blízkých osob na dobu celkem 3 hodin během jednoho kalendářního měsíce. Odsouzeného mohou navštívit současně nejvýše 4 osob, a to včetně nezletilých dětí.

Článek 8

Telefonování

V odůvodněných případech se odsouzenému, po splnění podmínek stanovených v řádu umožnění použití telefonu ke kontaktu s osobou blízkou, případně s obhájcem nebo advokátem.

Článek 9

Nákupy

Odsouzený má právo nakupovat v prodejně věznice potraviny a věci osobní potřeby z těch peněžních prostředků, s nimiž může dle § 25 zákona volně disponovat.

Článek 10

Příjem peněz

1. Odsouzený může přijímat peníze, které mu byly věznice zaslány peněžní poukázkou nebo převodem na účet věznice.
2. Nesouhlasí-li odsouzený s přijetím peněz, peníze se vrátí odesílateli na náklady odsouzeného.
3. Pokud byly odsouzenému do věznice zaslány peníze a tento s jejich příjmem souhlasí, převedou se na jeho účet zřízený a vedený věznicí. Odsouzený se o tom vyrozumí.

Článek 11

Práva odsouzených

1. Každý odsouzený musí mít zabezpečeno:
 - a) Lůžko
 - b) Prostor pro uložení osobních věcí,
 - c) Denní osmihodinovou dobu ke spánku,
 - d) Dobu potřebnou k osobní hygieně, úklidu,
 - e) Nejméně jednohodinovou vycházku,
 - f) Přiměřené osobní volno.
2. Odsouzenému se zajišťuje právo na poskytování duchovních a dalších služeb sledujících humanitární cíle v rozsahu vyplývajícím ze zvláštních právních předpisů.
3. Odsouzení se mohou podílet na řešení otázek souvisejících s jejich životem ve věznici překládáním návrhů a připomínek zaměstnancům Vězeňské služby.
4. Odsouzený má právo na poskytování právní pomoci advokátem, jenž má oprávnění v mezích svého zmocnění vést s odsouzením korespondenci a hovořit s ním bez přítomnosti třetí osoby.

Článek 12

Povinnosti odsouzených

1. Odsouzený je ve výkonu trestu povinen:
 - a) dodržovat stanovený pořádek a kázeň,
 - b) plnit pokyny a příkazy zaměstnanců Vězeňské služby,
 - c) zachovat ustanovení vnitřního řádu,
 - d) pracovat, pokud je mu přidělena práce a není uznán dočasně práce neschopným nebo není po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce,
 - e) vykonávat, úklidové práce a výpomocné práce a potřebné k zajištění každodenního provozu věznice bez nároku na pracovní odměnu,
 - f) v prostorách věznice a v osobních věcech udržovat pořádek a čistotu odpovídající hygienickým normám, dodržovat zásady hygieny,
 - g) plnit vymezené činnosti vyplývající z programu zacházení,
 - h) šetrně zacházet se svěřenými věcmi, dbát o čistotu a udržování poskytnutého oděvu a dalších výstrojních součástí a tyto udržovat ve stavu způsobilém k užívání,
 - i) vlastní sportovní oděv a sportovní obuv používat pouze při tělovýchovných a sportovních aktivitách,
 - j) nepoškozovat cizí majetek,
 - k) dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, ves tyku se zaměstnancem Vězeňské služby, zaměstnancem státního orgánu nebo jiný občanem zdravit způsobem užívaným v běžném společenském styku, oslovovat je slovy „pane“ nebo „paní“ s připojením funkce nebo příjmení, jsou-li mu známy a vykat jim,
 - l) chovat se slušně též k ostatním odsouzeným a oslovovat je způsobem užívaným v běžném společenském styku,
 - m) během osmihodinové doby ke spánku dodržovat noční klid,
 - n) dodržovat opatření a pokyny k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a požární ochrany,
 - o) umožnit zaměstnancům Vězeňské služby kontrolovat svých osobních věcí,
 - p) podrobit se osobní prohlídce v zájmu zajišťování vnitřního pořádku ve věznici a vyloučení toho, aby u sebe neměl věc, kterou by narušoval účel výkonu trestu,

- q) podrobit se preventivní vstupní, periodické, mimořádné a výstupní lékařské prohlídce v rozsahu určeném lékařem nebo zvláštním právním předpisem, včetně nezbytných diagnostických a laboratorních vyšetření a očkování a opatření stanovených orgány hygienické služby, strpět úkony, které souvisejí s jeho identifikací a podrobit se úkonům nezbytným pro zpracování komplexní zprávy,
 - r) neprodleně oznámit zaměstnanci Vězeňské služby onemocnění, úraz nebo zranění, okolnosti, které mohou způsobit vážné ohrožení bezpečnosti jemu samotnému, spolu-odsouzeným nebo věznicí pokud se o nich dozví nebo je zjistil,
 - s) podrobit se opatřením, která jsou nezbytná k potlačení výroby, držení nebo zneužívání omamných a psychotropních látek a jedů ve věznicí,
 - t) odevzdat do úschovy věznice věci, jejichž držení s ohledem na jejich cenu, množství nebo způsob používání je zakázáno nebo je v rozporu s účelem výkonu trestu,
 - u) uhradit náklady zdravotní péče provedené v zájmu zachování nebo zlepšení jeho zdravotního stavu nad rámec péče hrazené z veřejných zdravotních pojištění nebo ze státního rozpočtu nad rámec mezinárodních dohod, kterými je Česká republika vázána,
 - v) v případě, že je evidován jako uchazeč o zaměstnání na úřadě práce, je povinen tomuto úřadu oznámit nástup výkonu trestu,
 - w) dbát na dodržování práv ostatních odsouzených a v případě, že se dozví o jejich porušování, neprodleně informovat zaměstnance Vězeňské služby nebo přímo ředitele věznice,
 - x) oznámit neprodleně věznicí skutečnost, že je poživitelem důchodu, výluhového příspěvku, příspěvku za službu nebo má příjem podléhající dani z příjmu.
- 2. Odsouzeným je dále zakázáno:**
- a) Navazovat styky s jinými osobami v rozporu se zákonem nebo s pokynem vydaným na základě zákona,
 - b) Vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky,
 - c) Vyrábět a přechovávat předměty, které by mohly být použity k ohrožení bezpečnosti osob a majetku nebo k útěku, nebo které by svým množstvím nebo povahou mohly narušovat pořádek anebo škodit na zdraví,
 - d) Mít u sebe peníze,

- e) Hrát hry o peníze, věci, služby nebo jiné úkony,
 - f) Účastnit se loterií a jiných podobných her,
 - g) Tetovat sebe nebo jinou osobu anebo nechat se tetovat,
 - h) Předstírat poruchu zdraví nebo se úmyslně poškozovat na zdraví,
 - i) Bez souhlasu Vězeňské služby prodávat, směňovat a darovat věci, které má v držení ve věznici,
 - j) Při návštěvách odevzdat nebo přijímat peníze, dopisy nebo jiné věci, s výjimkou věcí povolených ředitelem věznice nebo jím pověřeného zaměstnance Vězeňské služby,
 - k) Kouřit v místech, kde je to vzhledem k možnému ohrožení zdraví nekuřáku nebo protipožárních důvodů ředitelem věznice zakázáno.
3. Vůči odsouzenému, který neoprávněně odmítá plnit své povinnosti a k nápravě nestačí výzva nebo napomenutí, užití Vězeňská služba v rozsahu nezbytně nutném prostředky povolené zákonem.

Článek 13

Uplatnění práv odsouzených

1. K uplatnění svých práv a oprávněných zájmů může odsouzený:
 - a) adresovat stížnosti a žádosti jak státním orgánům České republiky, tak mezinárodním orgánům a organizacím, které jsou na celosvětové i evropské úrovni považovány za součást procesu získávání a prošetřování informací o porušení lidských práv,
 - b) žádat o rozmluvu s ředitelem věznice, státním zástupcem, který provádí dozor nad výkonem trestu, soudcem nebo orgánem, který provádí kontrolu věznice.
2. Odsouzený cizinec má právo obracet se na diplomatickou misi a konzulární úřad státu, jehož je státním občanem, na přijetí konzulární návštěvy a podat žádost o předání k výkonu trestu do státu, jehož je státním občanem, pokud takový postup umožňuje mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána.
3. Uprchlíci a osoby bez státního občanství mají právo obracet se na diplomatickou misi státu pověřeného chránit jejich zájmy nebo mezinárodní organizace, jejichž posláním je tyto zájmy chránit.

Článek 14

Kázeňské řízení

1. Odsouzený může být kázeňsky trestán za kázeňský přestupek při zaviněném porušení zákonem stanovené nebo na jeho základě uložené povinnosti, pořádku nebo kázně během výkonu trestu.
2. Kázeňské tresty mají právo ukládat vychovatel, speciální pedagog, vedoucí oddělení a ředitel věznice.

Článek 15

Omezení a zbavení některých práv a svobod

1. Po dobu výkonu trestu jsou odsouzení povinni podrobit se omezením některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu nebo která nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněna. Jedná se zejména o práva a svobody:
 - a) na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí,
 - b) svobod pohybu a pobytu,
 - c) zachování listovního tajemství a tajemství jiných písemností, záznamů a zpráv,
 - d) na svobodnou volbu povolání
2. po dobu výkonu trestu odsouzeným nepřísluší:
 - a) právo na stávku
 - b) výkon práva sdružovat se ve spolcích, společnostech a jiných družstvech,
 - c) zakládat odborové organizace a výkon práva sdružovat se v nich,
 - d) právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost,
 - e) právo svobodné volby lékaře a zdravotnického zařízení.
3. Odsouzení nemohou ve výkonu trestu zakládat politické strany nebo politická hnutí, vykonávat právo se sdružovat se v nich a nemohou vykonávat volené a jiné veřejné funkce.
4. O omezeních, jež budou uplatněna vůči odsouzenému ve výkonu trestu, proti němuž je vedeno trestní stíhání, a jsou-li splněny důvody vazby, rozhoduje soud podle zvláštního zákona.
5. Odsouzený cizinec může být předán i bez jeho souhlasu k výkonu trestu do státu, jehož je státním občanem, pokud takový postup umožňuje mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána.

Článek 16

Zdravotní péče a regulační poplatky

1. Odsouzený má právo na zdravotní péči v rozsahu a za podmínek stanovených zejména zákonem o péči a zdraví lidu, ve znění zdejších předpisů, zákonem o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů a zákoně o ochraně veřejného zdraví, ve znění pozdějších předpisů s přihlédnutím k omezením vyplývajícím z účelu výkonu trestu.
2. Odsouzený je povinen při vyšetření nebo ošetření ve zdravotnickém zařízení předložit průkaz pojištěnce.
3. Odsouzený je povinen hradit náklady výkonu trestu a nahradit zvýšené náklady střežení a náklady na dopravu a předvedení do zdravotnického zřízení vynaložené Vězeňskou službou, jestliže si úmyslně způsobil nebo jinému úmyslně umožnil způsobil mu újmu na zdraví anebo se opakovaně dopustil porušení léčebného režimu, zneužil zdravotní péči předstíráním poruchy zdraví, nebo z vlastního rozhodnutí se nepodrobil zdravotní péči, ke které dal předchozí souhlas, nebo o který žádal.
4. Odsouzený má trvalý pobyt na území České republiky nebo je zaměstnancem zaměstnavatele, který má sídlo nebo trvalý pobyt na území České republiky, je povinen uhradit regulační poplatek za:
 - a) návštěvu, při které bylo provedeno klinické vyšetření u praktického lékaře, praktického lékaře pro děti a dorost, ženského lékaře, nebo za návštěvu, při které bylo provedeno vyšetření zubního lékaře,
 - b) návštěvu u lékaře poskytujícího specializovanou ambulantní zdravotní péči, u klinického psychologa nebo u klinického logopeda,
 - c) návštěvní službu poskytnutou praktickým lékařem a praktickým lékařem pro děti a dorost,
 - d) vydání každého, ze zdravotního pojištění plně nebo částečně hrazeného, léčivého přípravku nebo potraviny pro zvláštní lékařské účely, předepsaného receptu, bez ohledu na počet předepsaných balení,
 - e) poskytnutí zdravotní péče při pohotovostní zdravotnické službě poskytované zdravotnickým zařízením poskytujícím lékařskou službu první pomoci včetně lékařské služby první pomoci poskytované zubními lékaři,
 - f) poskytnutí zdravotní péče při ústavní pohotovostní službě v sobotu, neděli nebo ve svátek a v pracovních dnech v době od 17.00 hod. do 7.00 hod., pokud nedojde k následnému přijetí pojištěnce do ústavní péče,

- g) každý den, ve kterém je poskytována zdravotní péče, pokud se jedná o zdravotní péči hrazenou z veřejného zdravotního pojištění.
5. Nebude-li možno uhradit regulační poplatek vyměřený Vězeňskou službou z účtu odsouzeného vedeného ve věznici, bude dlužná částka sražena z jeho pracovní odměny nebo z peněz v úschově věznice.
6. Nebude-li dlužná částka uhrazena do propuštění z výkonu trestu, bude vymáhána občanskoprávní cestou.
7. Odsouzený je povinen uhradit doplatek na částečně hrazené léčivé přípravky nebo potraviny pro zvláštní lékařské účely.
8. Pokud neprokáže při jejich podepsání schopnost úhrady vyššího doplatku, bude mu předepsán nejlevnější na trhu dostupný přípravek, který obsahuje stejnou účinnou látku.

Článek 17

Výkon trestu matek nezletilých dětí

1. O povolení mít u sebe a starat se o své nezletilé dítě rozhoduje ředitel věznice.
2. Při rozhodování o povolení mít u sebe a starat se o své nezletilé dítě přihlíží ředitel věznice k tomu, zda matka o toto dítě nebo jiné své děti předtím, než byla odsouzena, řádně pečovala, k tomu, zda má možnost s o dítě starat po propuštění z výkonu trestu a zda má dostatek vlastních prostředků, aby o dítě mohla řádně pečovat.
3. Základem zpracovaného programu zacházení pro matku s dítětem je celodenní péče matky o dítě.
4. Matka zajišťuje veškeré potřeby pro dítě z vlastních prostředků.

Článek 18

Zvláštní práva mladistvých odsouzených

1. Mladistvý odsouzený se zařazuje k výkonu trestního opatření odnětí svobody do věznice, která se zaměří především na jeho výchovu a zabezpečení přípravy na budoucí povolání.
2. Při výkonu trestního opatření mladistvých se přihlíží k jejich psychickým, fyziologickým a věkovým zvláštnostem a stanovením obsahu zacházení s mladistvým se vždy sleduje zabezpečení jeho pracovní kvalifikace a samostatný způsob života.

3. K formě a obsahu přípravy mladistvého na budoucí povolání věznice požádá o vyjádření zákonného zástupce, pokud mladistvý ve výkonu trestu udržuje styk a příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí.
4. Pro mladistvé je účast na stanovené formě vzdělání a dalších aktivitách programu zacházení povinná, po dobu výuky se mladistvý nezařazuje do práce a jeho vzdělání se uskutečňuje formou denního studia.
5. Mladistvý odsouzený může:
 - a) Přijímat návštěvy na dobu 5 hodin během jednoho kalendářního měsíce,
 - b) Přijmout návštěvu zaměstnance obce s rozšířenou působností pověřeného zajišťováním sociálně právní ochrany dětí, se kterým může hovořit bez přítomnosti třetí osoby,
 - c) Přijmout čtyřikrát ročně balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg, přičemž balíček nesmí obsahovat nepovolené předměty včetně tabákových výrobků.

II. Příloha – Tematický plán věznice Oráčov

1) Úřad práce

- a) ztráta zaměstnání – evidence na Úřadu práce, práva a povinnosti uchazeče či zájemce o zaměstnání
- b) vyplňování formulářů – praktický nácvik
- c) sepsání žádosti o přijetí do zaměstnání, životopis

2) Doklady totožnosti

- a) občanský průkaz – praktický nácvik vyplnění žádosti, protokolu o ztrátě/odcizení
- b) cestovní pas
- c) řidičské průkazy – typy, platnost, atd.

3) Matriční úřad

- a) vydání duplikátů rodného listu, oddacího listu + zvláštní matrika Brno
- b) uzavření manželství – církevní a necírkevní sňatek, uzavření sňatku v zastoupení, registrované partnerství
- c) změna jména či příjmení, přiznání otcovství
- d) vidimace – ověření shody opisu nebo kopie s listinou

- i) legalizace – ověřování pravosti podpisu
- e) sepsání žádosti o vystavení duplikátů osobních dokladů, vzor plné moci, závěrečné opakování

4) Dávky státní sociální podpory

- a) životní a existenční minimum
- b) typy dávek státní sociální podpory I. – přídavek na dítě, sociální příplatek, příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek, příspěvek na školní pomůcky, dávky pěstounské péče, porodné, pohřebné
- c) typy dávek státní sociální podpory II. + vyplňování formulářů
- d) typy dávek státní sociální podpory III. + vyplňování formulářů
- e) závěrečné opakování, dotazy

5) Pomoc v hmotné nouzi

- a) životní a existenční minimum
- b) obecné informace
- c) příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc
- d) vyplňování formulářů + závěrečné opakování

6) Pracovní právo

- a) žádost o přijetí do zaměstnání, životopis
- b) pracovní poměr – vznik, změna a skončení pracovního poměru
- c) pracovní doba, doba odpočinku, dovolená
- d) dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr
- e) jiné dotazy z oblasti pracovně – právní legislativy

7) Rodinné právo

- a) manželství, rodičovská zodpovědnost, osvojení, pěstounská péče
- b) vztahy mezi rodiči a dětmi
- c) výživné
- d) jiné dotazy z oblasti rodinné a právní legislativy
- e) závěrečné opakování

8) Občanské právo

- a) základní pojmy v oblasti občanského práva
- b) vlastnické právo

- c) dědění
- d) různé druhy odpovědnosti
- e) pohledávky

9) Důchodové pojištění

- a) obecné informace, pojištění občanů
- b) dávky důchodového pojištění – starobní, předčasný starobní, invalidní, částečný invalidní důchod
- c) dávky důchodového pojištění – sirotčí, vdovský a vdovecký důchod
- d) závěrečné opakování

10) Sociální pojištění

- a) informace o sociálním pojištění (důchody, nemocenské dávky)
- b) jiné dotazy z oblasti sociálního pojištění

11) Zdravotní pojištění

- a) zákon o zdravotním pojištění (oznamovací povinnost, dluhy, penále, prominutí)
- b) dotazy z oblasti zdravotního pojištění

12) Živnostenské listy

- a) zákon o živnostenských úřadech a zákon o živnostenském podnikání
- b) všeobecné podmínky provozování živnosti
- c) typy živnosti
- d) závěrečné opakování, dotazy z oblasti

13) Trvalý pobyt + změna

- a) hlášení k trvalému pobytu
- b) změna trvalého pobytu
- c) zrušení trvalého pobytu, ohlašovny pověřených úřadů

14) Korespondence + jízdní řády

- a) správné psaní adres, úředního dopisu, praktické cvičení
- b) vyhledávání v jízdních řádech, praktické cvičení

15) Mzda

- a) mzda a odvody ze mzdy

16) Česká spořitelna

- a) trvalé příkazy, příkazy k úhradě apod.
- b) praktické cvičení